

Színház.net

Hét óra ötkor megszűnik a külvilág
Máthé Erzsi a *Színházban*

Születésnapjára elektronikus kötetben gyűjtöttük össze a *Színházban*
megjelent, Máthé Erzsiről szóló vagy őt említő írásokat.
Isten éltesse, Máthé Erzsi!

Szerkesztette:
Kutszegi Csaba és Varga Kinga

Színház.net, 2014. május 16.

Tartalomjegyzék	2
Majoros József: Dosztojevszkij a Nemzeti Színházban (Részlet)	4
Spiró György: Ivanov a Nemzetiben (Részlet)	5
Levél Máthé Erzsike (Molnár Gál Pétertől)	6
Czére Béla: A Színház a cethal hátán a Nemzeti Színházban (Részlet)	11
Sziládi János: Újrafésült páróka A Hongkongi páróka a Katona József Színházban (Részlet)	12
Budai Katalin: Lökődés a Tajgetoszon (Részlet)	13
Földényi F. László: Cirkusz az egész világ (Részlet)	14
Pór Anna: A Magyar Elektra és a Karnyóné (Részlet)	15
Hermann István: Az idő és az emberek (A Téli rege a Nemzeti Színházban – Részlet) ...	16
Pór Anna: Az emberek halnak, a mese él (A Téli rege a Nemzeti Színházban – Részlet) ..	17
Földes Anna: Te és a konyha (Részlet)	18
Koltai Tamás: Az úrhatnám polgár avagy vallomás a színházról (Részlet)	19
Forray Katalin: „A siketfajd fészke” a Játékszínen	20
Mészáros Tamás: „Az ember társadalmi életre teremtődött” A Jövedelmező állás a Nemzeti Színházban (Részlet)	21
Balogh Tibor: Szárnyalás és röpdösés; Radicskov a Nemzeti Színházban (Részlet)	22
Nyikolaj Zsegin: Egy színház, amelyet látni kell Osztrovszkij – Jövedelmező állás (Részlet)	23
Almási Miklós: Az Agamemnon-gyerekek az értékválság centrifugájában Euripidész: Oresztész (Részlet)	24
Nánay István: „És ne feledkezzenek meg Mirandolináról!” Goldoni-komédia a Nemzeti Színházban (Részlet)	25
Cserje Zsuzsa: Toilette és toalettek; Musatescu Titanic keringője Gyulán (Részlet)	26
György Péter: „Egy színész”; Az imposztor a Katona József Színházban (Részlet)	27
Barta András: Major mester Molière-je; Tudós nők a Katona József Színházban (Részlet) ...	28

György Péter: Zűrzavar és kora bánat Kleist-dráma a Katona József Színházban (Részlet)	29
Tarján Tamás: Sötét van; A Coriolanus a Katona József Színházban (Részlet)	30
Pályi András: Ami nyers és ami igaz; Petruszka: Három lány kében (Részlet)	31
Zelki János: Halottas ház; Canetti-bemutató a Katona József Színházban (Részlet)	32
Sándor L. István: A játék esélyei; Valle-Inclán: Lárifári hadnagy felszarvazása (Részlet)..	33
Szántó Judit: Egy este a Zónában; Jean-Claude Grumberg – Szabad Zóna (Részlet)	34
Sándor L. István: Áttételesen; Pirandello: Ma este improvizálunk (Részlet)	35
Tarján Tamás: Az Izabella-ügy; Shakespeare – Szeget szeggel (Részlet)	36
Márton László: Tyúkper; Heinrich von Kleist – Az eltört korsó (Részlet)	37
Shakespeare: Sok hűhó semmiért; Cupido cégére alatt (Részlet)	38
Gervai András: A színház az életformám; Beszélgetés Máthé Erzsivel	39

Majoros József: Dosztojevszkij a Nemzeti Színházban
(Részlet)

[...]

Lizaveta Prokofjevna: Máthé Erzsi Stilizál: a hangjával és a mozgásával egy árnyalatnyit karikírozza a figurát. A fejét kissé félrebillenti, szemeit összehúzza, úgy tekint körül környezetén - így vizsgálja a herceget is. S ha mindezzel a belérögzött előítéleteit hangsúlyozza, éreztetni tudja e mögött az őszinte érdeklődőt, azt, hogy olykor képes a dolgok mélyebb látására is. Máthé Erzsi a társadalmi szerepébe belefáradt asszonyt játssza el Lizaveta Prokofjevna alakjában. Inkább a hétköznapi, természetes gesztusokat hangsúlyozza - remekbe sikerült az a jelenete, amikor őszinte odaadással drukkol a hercegért, hogy normális ember módjára igya ki a teáját. A *siker* láttán ténylegesen megkönnyebbül. Természetes énje hányódik lánya indulatos, kíméletlen büszkesége és a herceg között. Az ő ajkáról nem is érezzük bántónak a *félkegyelmű* megjegyzést. Talán azért nem, mert a herceg fájdalomának láttán töprengve és megdöbbenve próbálja ébresztetni lelkiismeretét; de hát egy idő után őszintén ezt gondolja, és őszintén sajnálja is ezért a herceget. A stilizált külső mozgással és az emberi érzések őszinte vállalásának aprómunkájú rajzával sikerült Máthé Erzsinek *látatató erővel* felruháznia egyébként nem túlságosan hálás szerepét.

[...]

Dosztojevszkij: *Félkegyelmű* (Nemzeti Színház) rendezte: Egri István. Szereplők: Avar István, Árosi Aladár, Balázs Samu, Béres Ilona, Dániel Vali, Górnagy Mária, Győrffy György, Horkai János, Iglódi István, Kohut Magda, Majláth Mária, Makay Margit, Máthé Erzsi, Péter Pál, Rajz János, Raksányi Gellért, Somogyvári Pál, Sinkovits Imre, Váradi Hédi, Zolnay Zsuzsa. Díszlet: Bakó József, jelmez: Schäffer Judit

Színház, 1969. július

Spiró György: *Ivanov a Nemzetiben*
(Részlet)

[...]

Máthé Erzsi Avdotya Nazarovna, a mihaszna öregasszony szerepében vodkaszagúan kártyázik, hatalmas szivart rágcsál, és akkor is őt keressük, amikor egyetlen szava sincs, csak a szín mélyében szunyókál - de valahogy azt is harsányan teszi.

[...]

Ami a legfurcsább, az a komédiázás sokfélesége, illetve az, hogy mégsem esik szét az előadás. Csernus Mariann kevés, szigorú vonásból épít figurát, Máthé Erzsi bohóckodása már-már rögtönzésszerű, az alakból mégsem esik ki, Avar István kitűnően érzi magát a színpadon és gátlástalanul betölti, amikor színen van, Versényi László és Zolnay Zsuzsa tulajdonképpen semmi különöset nem csinál, mindenki más eszközökkel karikíroz, és a színpadi egyensúly mégsem bomlik meg, ahol pedig megbomlik, ott nem ők a ludasok, hanem éppenséggel Csehov, illetve a rendezés néhány kisebb engedménye a szentimentalizmusnak.

[...]

Csehov: *Ivanov* (Nemzeti Színház) Fordította: Elbert János; rendezte: Marton Endre; díszlet: Csányi Árpái, jelmez: Schäffer Judit. Szereplők: Bessenyei Ferenc, Váradi Hédi, Rajz János, Agárdi Gábor, Csernus Mariann, Moór Mariann, Szersén Gyula, Zolnay Zsuzsa, Versényi László, Avar István, Máthé Erzsi, Pathó István, Szacs vay László f. h., Szél Richárd, Szabó Kálmán, Blaskó Péter.

Színház, 1971. április

Levél Máthé Erzsikehez (Molnár Gál Pétertől)

Tisztelt művésznő!

Folytassuk levélben megkezdett beszélgetésünket, mert befejezéséhez sem az alkalmoszerű hirtelenség, sem közös zavarunk nem kínált lehetőséget. Ön azt mondta (nem minden zavar nélkül), amikor én (ugyancsak meglehetősen zavarodottan) gratuláltam: „Maga nem szeret engem!” Első pillanatban nem érttem, miről van szó. Nyilvánvalónak tűnt: nem a szokásos színészi mórlikálás ez, az Ön komolysága és sebzett emberkerülése túlon túl keserves emberi alap ahhoz, hogy föltételezzem, kritikusával „kacérkodik”. Fokozódó zavaromban bizonygatni próbáltam figyelmemet pályája iránt. „Felelni” kezdtem Máthé Erzsike: Illyés Gyula *Fáklyalángjának* Kossuthnéjában láttam Önt először - akkoriban szerződött a Nemzeti Színházhoz. Emlékszem, a nem túlságosan terjedelmes és színészi alakításra sem túl alkalmas szerep egyik korai változata szerint Ön „kedves Lajosnak” szólította Kossuth Lajost, mindaddig, amíg Gellért Endre a költőt változtatásra nem kérte: hiszen egy szobrot nem szokás tegezni, még kevésbé keresztneven szólítani. Még Becker Babyjét is fölidéztem Karinthy Ferenc *Szellemidézéséből*, ahol fekete bársony kisestélyiben játszott a harmincas évek végének ismert pesti szépasszonyát, szabados társasági démonát; emlékszem a ruha kivágására is, a fekete bársonyból kivilágító gyönyörű női hátra. Nyilván érti az emlékezésnek ezt a különös működését, és megszokta már, hogy a színészi alakításból hosszú évek után csak ennyi tapad meg a néző emlékezetében, de *ez az* „ennyi” meglehetősen sok, hiszen képszerűen sűríti össze az alakítás lényegét. Mert Kossuthnéjának megjelenése a Katona József színpadának bal oldali, sötétben maradó kisajtájában a történelmi szoborszemélyiség magánéletének benyitását jelentette, egy aggódó és férjét szerető asszonyt mutatott, aki talán keveset ért meg a történelmi folyamatból és férje szerepéből, de minden idegszálával félti és szereti urát; Becker Babyje pedig a divatos szépséget, a sportoló úrinőt hangsúlyozta, azt az egyszerre vonzó és taszító asszonyt, aki meghökkent léhaságával, de szabadosságai nem mentesek a társadalmi konvenciók elleni lázadástól sem. Nehezen megy az ilyen beszélgetés, és minél inkább bizonygatjuk szeretetünket, annál kevésbé hat őszintének. Ezért választottam az írásos formát a világosabb és őszintébb kifejezés reményében. Az írásos alak kiiktatja a beszélgetőpartner figyelő szemét, és megóv attól, hogy túlságosan személyessé váljék az eszmecsere.

Tisztelt művésznő, higgye meg, nem könnyű a kritikát rendszeresen gyakorlónak személyesen beszélnie írásainak bármelyik alanyával. Nemcsak akkor kegyetlenül nehéz és félreértésekkel, félrefogalmazásokkal terhes szembesítés ez, ha az illető színészt elmarasztaló kritikával bántottuk meg, sebeztek föl, hanem még akkor is - akkor talán sokkal nehezebb -, ha olyannal kerülünk szembe, akiről huzamosabb ideje csak dicsérő, rajongó sorokat írtunk. Ez talán attól van, mert a kritikusként is fölfedezhető ugyanaz a szemérmes hasadás, mint a színész személyiségében. Nem kritikusként nézek meg én egyetlen előadást sem, és még hazatérve sem kritikus vagyok. Aki így tesz, az nem elég érzékeny, nem elég fogékony ... mondjuk ki: nem elég jó kritikus. Hiszen a mi hivatásunk egyik legfőbb előírása, hogy a lehető legkevesebb előítélettel üljünk be a nézőtérre, tökéletesen összpontosítsunk, igyekezzünk az előadás és a darab minden mozzanatát áteresztetni magunkon, igyekezzünk átélni nemcsak a főszereplők játékát, hanem az epizodistákét is, és ugyanolyan intenzitással merüljünk el egy horgolt asztalterítő jellemző szépségében, mint egy-egy jellegzetes emberi gesztusban. Mindez azzal az idegfeszültséggel jár, hogy nekünk nemcsak egyetlen szerepet kell az előadás folyamán átélnünk, hanem bele kell helyezkednünk mindegyik szereplőbe, a rendező szerepébe, az íróéba, és még a közönség reakcióit, az előadással való kapcsolatát is meg kell figyelnünk - mindezt egyszerre. Ily módon teleszedve magunkat, hazamegyünk, és a látottakkal szembenézünk a papír előtt. Megírjuk a kritikát arról, amit nézőként láttunk. Legengedékenyebben akkor formálódik az élmény, ha indulatosak vagyunk. Talán jobban kínlódunk, ha valami nagyon széppel ajándékoztak meg bennünket a

színházban. Nemcsak azért, mert igen körülményes megtalálni az élménnyel egyenrangú kifejezéseket, hanem mert a szép élmény legszemélyesebb magánügyem, és csak irtózva avatok bele idegent (vagyis olvasót). De azt hiszem, fölösleges ezt Önnek magyaráznom, aki olyan gátlástalanul tud szerepet élni a színpadon, és annyi szorongással teli gátlással jön ki a kiskapun, és menekül hazafelé. Érti, ugye, mire gondolok: hiszen Önnel sem teljesen azonos az, aki a színpadra lép, és az, aki odahaza a szerepet tanulja. Szeretettel bizonygatni viszolyogtató - különösen előszóban. Írásban még elmegy valahogy. Ott vissza tudom idézni Gallovits Piroskáját, ezt az írógépre, kulcslyukra és főnöki íróasztalra görnyedő, csúszkáló szemüvegű titkárnőt az *Uborkafából*, ami majd' húsz éve is bizonyította, milyen nagyszerű karakterkomika Máthé Erzsí, milyen jellemzőereje van, és mennyire képes önállóan szerepet építeni.

Abban az időben Ön volt „a” színész, vagyis: divatban volt. A fölkapottság és a mellözöttség hullámmozgása a nyilvánosság előtt zajló pályák törvényszerűsége. Egyszer fönn vagyunk, másszor lenn - ez rendjén is van, ha valaki mindkét irányváltozást hasznosítani tudja. Minálunk azonban - különösen a színházi szakmában - nem ez történik. A fölkerülést nem arra használják, hogy lazán és görcsmentesen, szabadon alkossanak, kihasználva a szerencsés és kedvező időszakot, a lezuhanást pedig nem arra, hogy erőt gyűjtsenek, összeszervezzék energiáikat, képességeiket, hogy teljes fegyverzetben találja őket a következő felszínre rántó hullám. Minálunk a fönn göggel tölti el a művészeket, kárpótlást látnak benne és beérkezett igazolást. „Ez jár nekem” - mondogatják, és keveslik a fényt, az elismerést. A lemerülés, a háttérbe szorulás időszakában pedig sértetten darvadoznak, összeesküvést, méltánytalanságot, személyes bosszút, irigységet és politikai maffiát szimatolnak. Így mindkét állapot energiái elfecsérlődnek. A fölkapottság zsúfolt mellékteendőkkel borít el: meghívásokkal, fogadásokkal, nyilvános megjelenésekkel... talán még hajóavatással is. Csupa távolról kellemetesnek látszó foglalatossággal, amelyek azonban kínokkal járnak, és elvonják az embert a munkától, a föltöltődést kínáló pihenéstől.

Hasznosabb és kevésbé fárasztó lehetne az elejtettség, különösen, ha sebeinket és sérelmeinket jól kezeljük, s hasznunkra tudjuk fordítani. Elsőrendű előnye, hogy megritkulnak a tolakodó meghívások. Sőt: egészen el is tűnnek. A telefon kevesebbet csöng. Nem vagyunk már nélkülözhetetlenek egy-egy vacsorán, társas összejövetelen. Más kerül a címlapra. Másról beszélnek, mást pletykálnak ki, mások foglalkoztatják az embereket. Akad néhány derék és divattól elmaradott ember, aki még emlékszik régi sikereinkre, s nem tud olyan gyorsan változtatni tiszteletén, mint illene. Ez azonban bármennyire jóleső is, mégiscsak nyomorúságunkat hangsúlyozza.

Mit lehet ilyenkor tenni?

Lassan elszigetelődik az ember, ez a korrallal együtt jár, hiszen mind kényesebben rostáljuk meg barátainkat, mindjobban szűkül - a halál okán is - azok száma, akiket szerethetünk. Elkéseredett állapotunkban azonban még emberkerülőbbek leszünk, félvén a nyílt és az önkéntelen sértésektől. Hasznos időszak ez mindenki számára. Művésznek különösen. Ilyenkor lehet családfregény írásába fogni, vagy hatalmas előmunkálatokat igénylő történelmi tragédiába kezdeni.

Mit tesz azonban a színész akkor, amikor nem játszik? Nyelvet tanul, vagy elolvassa mindazt a könyvet, amit szeretett volna, de nem jutott rá ideje. Ez szépen hangzik, annál nehezebb megvalósítani. A színház állandó készenléte igényel, állandó nyíltan vérző sebet magunkban. Lehetetlen odahaza ülni, és kivárni az időt, amíg ránk kerül a sor. Mert, higgye meg, ránk kerül. A színház az a hely, ahol folyamatos a föltámadás. Még a legreménytelenebb helyzetből is vissza lehet jutni a középpontba. Aki nem adja fel a mérközést, mindig reménykedhet. Nem a híg sikerről beszélek, nem a gyors divatról, hanem az igazi, mély sikerről. A megértésről. Hosszú távú önégetés a színház. A kezdeti sikerekért később kell fizetni, és van, aki nem tudja leszámolni a váltót. Ismeri, ugye, azokat a csicsásan öltözködő színésznőket, babás színekben és nagy kalapokkal, akik a negyvenes évek elején egyszer filmsikert arattak romlékony szépségük révén, és azóta száműzött

fejedelmnőként vásárolják a felsált is a hentesnél, miközben a többi vevő azon töri fejét, vajon ki lehet ez a hervadó szépség. Ön jól tudja, milyen könnyen lehet sztárt faragni néhány évre a legfahangúbb, legbotlábúbb színészpáncsától, színészbakfisból, ha valaki szereppel tömi, fényszóróba állítja, és minden erővel tolja előre őket. Az emberölés egyik legkörnyofontabb módozata ez: csupa-csupa jót tenni valakivel, aki azután egész életét félig bénán és régi tapsokon rágódva éli le. Még életében meghal.

Két nagy veszély leselkedik a pályán: a siker és a sikertelenség. Erősnek kell lenni elviselésükben. Emlékszem az Ön sikereire. Arra is, hogy Marton Endre filmet készült csinálni *egy* hirtelen berobbant fiatal író hangjátékából. A fiatalember azóta megöszült, pocakot eresztett, gazdag bestsellerszerző lett, és saját szigetét vásárolt állítólag valahol Spanyolországban - a filmből pedig nem lett semmi. Önre szabott szerep lett volna - növendékként meg is hökkentett, furcsának találtam a szereposztást -, de a legteljesebb színészi beérkezést jelezte, azt, amikor mérték után készül a szerep. Azután ... de most jut eszembe, honnan vél ellenségének ... azután eljátszotta a *Liliomfi* Kamilláját. Papírforma szerint jellemzőerejének, szatirikus indulatainak és karikaturista találékonyságának csodálatos alapanyag. Mégsem lett az. Talán megérezte, hogy pályájának ez a pillanata az, amikor a nagy magyar jellemszínésznek márványcsarnokába érkezik be - sorsdöntőnek találta a szerepet. Fontosnak a sikert. Sokszorosan be akarta biztosítani önmagát. S túlcélt. Karikatúráinak legfőbb értéke mindig az volt, hogy miközben elrajzolta a figurát a túlzás legszélső határáig, megörzött egy csepp emberi részvétet az alak iránt. Még Gallovits Piroskájában is volt annyi gyengéd belátás, hogy ebben az ártalmas típusban szintén föl tudta mutatni a tragikumot, a magányt és az ebből előiparkodó túlbuzgalmat. Humanista karikaturista volt mindig is, és legtorzabb szerepeiben is vigyázott az életszerűség könnyen illanó jelenlétére. Kamillája azonban bábszerűen merev volt, kimódolt és erőszakosan tréfás. Annyira tréfás, hogy nevetni sem lehetett már.

Mi történt ezután?

Ma már ki nem nyomozható. Ha elmondanánk mindketten: Ön, aki elszenvedte a kritikát (s ami ennél kínosabb: a sikertelenséget) és én, aki külső figyelő vagyok, akkor sem bogoznánk ki világosabban a történeteket. Bántotta biztosan, sértette az írás. Igaztalannak érezte, lévén túl közel az alkotófájdalomhoz, és meg sem tudta érteni, miként fogadhatták visszautasítóan azt, amit igyekezettel és elmélyedéssel formált próbáról próbára. Ma már sajnálom, *hogy* így történt a dolog. Habár ma ugyanezt írnám alakításáról, annál inkább, mert nem hiszem, hogy hosszú sérüléseket okozhat kritikai megjegyzés. Úgy látszik most: minden rendben van megint. Ismét felfedezték, ami elkerülhetetlen, hiszen megújulólag önmagunkat is ismét és ismét fel kell fedezni. Örkény István *Sötét galambjában* egy kis szerepet játszott, de ebbe a tréningnadrágba bújtatott kocsmánosténybe töméntelen zajos keserűség szorult. Már a függöny felmenetele előtt hallatszott káráló danászása, olyan hangerővel ordította a régi slágert, hogy túlkiabálhassa vele belső zajait. Brecht játékában, *A szecsuanai jólélekben* Jang asszonyt alakította, a pilóta kapzsi anyját, ezt a fiók-Kurázszi mamát. Ebben a szerepében is az a megragadó, hogy egyenesen a forrásból merítkezik. Nem színésznemzedékek céhbelien kifinomított stilizációs jelrendszerét alkalmazza egy-egy szerepében, hanem egyenesen a valóságból, a mindennapi életből meríti pontos és éles megfigyeléseit, onnan veszi a modellt, és teremti meg a színpadi alakot elevenességgel és mégis művészi fölstilizáltan. Egy-egy ilyen torzképbe hajló jellemreklése egy novella erejével és életismeretével ér fel. S a színházi szerepekkel egy időben a filmesek is újra felfedezték. Molière *Képzelt betegében* még Egri István bízta meg egy szereppel, amelyet vidáman és keserű megfigyelésekkel töltött meg. De néhány nap különbséggel levetítették egy korábban készült filmjét is, amelyben Marton Endre visszaszolgáltatta régi sikerét, Gallovits Piroskát, Urbán Ernő jellemeleményét. És - anélkül, hogy teljes szereplést akarnék adni - ugyanezekben a napokban szinte egyedül ülte végig egy televíziós film egész játékidejét. Kardos Ferenc kitűnő filmben dolgozta fel *Az ezredes özvegye* című

egyfelvonásost, és Ön a legnehezebb feladatok egyikét oldotta meg: a színész egyedül éli végig a teljes színpadi időt, nagyon kevés segédeszközzel, kevés mozgással és kevés partnerrel, de mindvégig a központi figurára összpontosítottan. Ez tévéfilmnél még nehezebb. Van-e a színész egyéniségének, személyének olyan tartalma, annyi ereje, hogy egy egész órán át csak az ő arcát nézzem, az ő belső változásai kössenek le, és érdeklődést bírjon kelteni önmaga iránt? Ha nincs: ez nem jelenti még azt, hogy a színész nem alkalmas a pályára, nem alkalmas a tehetsége, csupán annyit tesz, hogy nem főszereplő, nem cselekményt vivő egyéniség, hanem másodnagyságú szerepekre megfelelő. Azokban még zseniális is lehet, csak éppen rövidtávú alkotó, nem kedvez neki a maratoni távolság. Más kifejezéssel: novellista, nem pedig regényíró. De nem kell mentegetni a kisformát: bírta erővel. Bírta kegyetlenséggel, az önsajnáztatás és a követelőzés szatirikus leleplezésével, az önzés árnyalatos kifejezéseivel, a gonosz érzéketlenség megannyi szép ábrázolásával. Sínen van tehát. „Visszakerült a tojásba”. Rendben mennek a dolgok kívülről nézvést. Mi történt közben - ezt nehezen mondhatom meg, hiszen a nyilvános pályákon mozgókba belelátni csak annyit lehet, amennyit megmutatnak önmagukból munkájuk közben. Volt azonban egy pillanat, amikor megijedtem. Akkor, amikor Ön elutazott Casablancába. Nem attól félttem, hogy nem jön vissza. Az ember bizonyos életkoron túl - és ez az életkor nagyon alacsonyan húzódik meg - nehezen cserél nemcsak hazát, de környezetet is. Nem a disszidálástól féltettem: az emigrációtól: az itthoni emigrációtól, a kivonulástól és a visszavonulástól. Nem volna egyedül. Sorra szökdösnek az emberek. Nemcsak azokra gondolok, akik megváltásnak érzik a nyugdíjat, és órával a kezükben lesik, mikor vonulhatnak vissza kertés házuk vagy lakásuk falai közé. Nem is azokról beszélek, akik idegösszeomlásokba menekülnek. Azokról beszélek, akik tessék-lássék mással foglalják el magukat, és elhítetik önmagukkal, hogy tettvágyuk kielégülést nyer ezekben a pótcselekvésekben. A prózai primadonna fölcsapott rádióriporternek, és már csak ezt csinálja kedvvel. A rezonőr festeget. A drámai hős házat épít magának, és ez minden szabadidejét lefoglalja, nem szólva arról, hogy hány szerepet kell elvállalnia tégláért, cserépért, vízvezetékért és csatornázó munkások béréért. Az egyik író kabarészínésznek képzelet magát, és újságírókollégáim is mind nagyobb kedvvel vállalnak színészi feladatokat, és nemcsak azért, mert mindenkiben él a szereplési inger, hanem, mert a fellépés izgalmi és feszültségei feledtetik igazi kötelességüket és saját drámai feszültségeiket. Lassan fenyegető jelkép lesz a lángossütőengedély, ami olyan csábosan hívogat könnyű (és zsíros) kereseti lehetőségével és a vitákból, ön- és egymásgyötrésből kivonuló gesztusként. Fenyegetően közeledik a „mindenki mást csinál” közállapota, amikor a mellékes válik főfeladattá, és a hivatást feláldozzuk a passzióért. A Ki-mit-tud-versenyek kezdetén még azt hittem, sajátos tehetségkutató forma tűnt föl, mostanra azonban nemcsak szórakoztatóipari ágazattá alakult át, hanem délibábos reménységként tündököl a legfiatalabbak előtt, a gyors siker és közismertség, a sebesen táruló kapuk és nagy keresetek ígéretként. A közgazdász filmszerepeket vállal. A gépíró nő énekelni tanul. Mindenki más szeretne lenni. Mindenki meg szeretné nőgátni szerencséjének lovát. Ha egyedi esetek volnának: nem panaszkodnék. Természetes volna, mint ahogy minden korszakban föltűnnek tehetségek (és féltehetségek) a legkülönbözőbb foglalkozási ágak művelői között, akik elhagyják választott vagy juttatott foglalkozásukat és hivatásra cserélik azt föl. De ez már nem elszigetelt tünet. Nem egy-egy ember lép át hivatalából vélt hivatásába. Itt menekülésszerű az átvándorlás. Lerövidül a felkészülés, az erőgyűjtés, a tanulás ideje - mint ahogy megkurtult a ragyogás is -, és „gyorsan ide nekem mindent”-alapon akarják learatni a sikert és velejáróit azok, akik korábbi pályájukban nem találtak emberi kielégülést.

Korjelenséggel volna dolgunk? Hisz már a rádió is bekapcsolódott, és hobby-műsort rendezett: kinek mi a bogara, mivel köti le haszontalanul idejét, képzeletét, munkakedvét, alkotóerejét, ahelyett, hogy igazi alkotásokat hozna létre. Persze, ennek a jelenségnek nemcsak szubjektív okai vannak. Naponta láthatjuk, mennyivel több érdeklődést és közfigyelmet kap az, aki munkaidő után gyufaszálakból meddő munkát végezve fölépíti odahaza az Országház kicsinyített mását; milyen érdeklődést vált ki, ha valaki borosüvegbe belepréseli a Mayflower modelljét az összes árbocokkal, vitorlákkal és kormánykerekekkel együtt. A hobby ma a közfigyelem

középpontjában áll, és nagyobb megbecsülést élvez az értelmes és közhasznú munkánál. Nem akarom azonban tovább untatni borús panaszaimmal, hiszen mindezt Ön jobban tudja nálam, és éppen az Ön győzelmes harca ad nekem is biztatást ahhoz, hogy elviseljem a névtelen és neves levelezőket, a dolgozni lusta, de árulkodni serényeket, a szériasértődőket, a tehetségtelenségüket lobogtató önjelölteket, akik lapos teljesítményüket csillogó demagógiával magyarázzák közérdekké. Ön győzött, mert leküzdötte magában a belefáradás és elfásulás mindannyiunkat fenyegető elhatalmasodását. Győzött, felismerve, hogy csak a hosszú távú küzdelemnek van értéke, csak az ér valamit, ha mindvégig lábon maradunk, és végigverekedjük - elsősorban önmagunkkal - az életet. Fellini csodálatos televíziós filmjének végén van egy képsor, amikor a cirkusz porondján felvétel folyik, és a régi világ öreg bohócai körbe-körbe szaladnak a rendező parancsszavára. Már ég a tüdejük, már fáj a szemük is, de újra és újra felhangzik a rendezői utasítás: Még egy kört! Még egyet! Még egy utolsó kört! Még egyet! Ragyogó hitvallás ez a szép beletörődés, ez a gyönyörűen rezignált vállalása önmagunknak. Még egy kört, és még egyet! Amikor már azt hisszük, hogy elfogyott minden erőnk, újból neki kell rugaszkodnunk, és körbefutni a porondot. Nem lehet félreülni, és nézni a többiek erőfeszítéseit.

Fellini filmje tulajdonképpen önmagában is válasz. Hiszen két nagy mű közötti melléktermék ez, amit a televízió számára készített, és még ebben a „hakniban” is saját mondanivalóját, ismert vezérmotívumait és bölcséletét fejti ki. Nekünk is így kell még egy és még egy kört lefutni egészen a végsőkig, mindig önmagunkat adni, mert ez a feladatunk: kifejezni és vállalni a többiek számára azt, amit csak mi tudunk. Ön néha, az elfáradás pillanataiban vagy éveiben azt hiszi, nem kell a művészete senkinek, de biztosíthatom, művésznő, Ön nélkül szürkébb volna a világ. Tisztelettel és szeretettel:

Molnár Gál Péter

Színház, 1972. május

Czére Béla: A Színház a cethal hátán a Nemzeti Színházban
(Részlet)

[...]

A férjét vállaló Thurzó Anna alakját Máthé Erzsi elevenítette meg a büszkeség, meleg emberség színeivel és a szerelmi kötődés ambivalens jegyeivel; [...].

[...]

Hubay Miklós: *Színház a cethal hátán* (Nemzeti Színház) Rendezte: Major Tamás; díszlet, jelmez: Keserű Ilona. Szereplők: Avar István, Kállai Ferenc, Madaras József, Óze Lajos, Szacsvay László, Máthé Erzsi, Moór Mariann, Csurka László, Raksányi Gellért, Horkai János, Tarsoly Elemér, Versényi László, Gyulai Károly, Somogyvári Pál, Konrád Antal, Kun Tibor, Jancsó Sarolta f. h., Molnár Zsuzsa, Usztics Mátyás, Csiszár Imre f. h., Felföldi László f. h.

Színház, 1973. december

Sziládi János: Újrafésült paróka
A Hongkongi paróka a Katona József Színházban
(Részlet)

[...]

Kemény, darabos, elszánt, energiával teli asszony Máthé Erzsi Marája. Ha jó célra szövetkezve tenné, amit tesz, hegyeket mozdíthatna. Így csak olcsó, önös érdekeket képvisel. S mert céljai embertelenek, embertelen lesz maga is. Máthé Erzsi játéka ezt a kettősséget fogalmazza hatásos alakításba. Kitűnő játékát méltán örökölte meg Molnár Gál Péter elemző írása, a Népszabadság 1974. I. 13-i számában.

[...]

Szakonyi Károly: *Hongkongi paróka* (Katona József Színház) Rendezte: Illés István, díszlet: Bakó József, jelmez: Vágó Nelly. Szereplők: Sinkovits Imre, Máthé Erzsi, Zolnay Zsuzsa, Pathó István, Óze Lajos, Felföldy László, Györffy György, Pártos Erzsi, Velenczey István, Ferenczy Krisztina, Mányai Zsuzsa.

Színház, 1974. április

Budai Katalin: Lökösődés a Tajgetoszon (Részlet)

[...]

A *Szigorú szerelmesek* alapjául szolgáló novella tömör, sűrített, sallangtalan megfogalmazását a színpadon csak hosszadalmas, funkciótlan jelenetbetoldásokkal lehetett három felvonásnyira növelni. A felduzzasztott darab így képtelen volt megőrizni az elbeszélés eredeti konfliktusát: az anya és leánya között keletkezett érzelmi távoldást, melyet ott érthetően a gyerekből felnőtté válás okoz. A színműben a fiatalok szerelmi életének ingatagsága került a középpontba, s csak ennek következménye Bontáné és Zsófi megromlott kapcsolata. Míg a novella minden szülő-gyerekek viszonyban fellelhető, s előbb-utóbb bekövetkező sorsfordulatot elemez, addig a darab ennek csak mellék-ágára összpontosít: nevezetesen a zilált nemi életre. Ráadásul a súlyponteltolódás annyira a természetesen viselkedő anya mellé állít, hogy az eredeti szembeállítás érvényét veszti. Bármily régimódinak kéne is tartanunk az egyébként értelmes Bontánét, nem sikerülhet, ha a színpadon vadul rohangáló pökhendi ifjú párt, „két reszelőt” látunk, akik kevésbé a külvilág meg nem értésétől, mint inkább saját érzelmszegénységüktől szenvedhetnek.

Nem lehet együttéreznünk az önállósodó fiatalokkal, ha e törekvéseiket durvaság, a csalódást válogatás nélküli szeretkezésbe fajtás jellemzi. Csakhogy ezek közhelyek ám! S szomorú, hogy mint mély meggyőződésből származó alapigazságok kerülnek színpadra. A fúvó széltől is óvó anyai féltés és a maga kárán tanulni akaró, önféjűségében is bátor gyermeki magatartás összetűzése szeretetből nő ki. Úgy véljük, az előbbi indulat kerül ki ebből győztesen, noha az igazság és az írói szándék középre helyezte volna a mérleg nyelvét. Ezért a kisiklásért a dramaturg és a rendező, Nagy András László is felelős. Keményebb, összefogottabb rendezés megtisztíthatta volna a torzító gesztusoktól valamennyire a darabot. Azzal, hogy kifelé beszélgeti a szereplőket, a zavaros életfilozófiákat monológba gyömöszölve a színpad szélén mondatja el, még inkább aláhúzza a szituációk életidegenségét. Gondolok itt a munkásként dolgozó András „önleplezésére”, melyet a világítás is kimerevít. Máthé Erzszi és Tyll Attila nagyszerű alakítása is „ludas” abban, hogy rokonszenvünk feléjük fordul. Máthé Erzsinek annyi színe, hangja van a magány szülte kishitűségre, az életszépítő hazugságok nosztalgijára, hogy minden nekünk szánt nyers szó nekünk sajogni kezd. Ahogy a tükörbe pillant, ahogy fáradtan bevonszolódik a neki maradt kisszobába - mind-mind megerősítik azt a feltételezésünket, hogy a művésznő méltatlanul vesztegelt oly sokáig a „harsogóan parancsoló” szerepkörben.

[...]

Palotai Boris: *Szigorú szerelmesek* (Katona József Színház) Rendezte: Nagy András László, díszlet: Bakó József, jelmez: Vágó Nelly. Szereplők: Máthé Erzszi, Vörös Eszter, Téri Sándor, Máriaass Melinda, Maróti Gábor, Tyll Attila.

Színház, 1975. augusztus

Földényi F. László: Cirkusz az egész világ
(Részlet)

[...]

A dráma alapanyaga valójában ellentétek és konfliktusok tömegét veti felszínre s ezeknek egy jelentős részét Major ki is használja. Kállai ügyetlenkedéseiben és okatlan téblábolásában felismerhető, hogy ez a békebíró, aki álruha nélkül félreismerte az embereket, álruhában sem jut többre. Nem véletlen, hogy bármikor hozzákezd a prédikáláshoz, sohasem figyel rá az, akihez dörgő intelmeit intézi - s így szükségszerű, hogy a végén érthetetlen morgásba fullad a szava, hiszen úgysem érdekes, amit mond. Kiválóan jelenik meg a színpadon a puritán álszentség: a vakbuzgó puritán titokban zabálja a pástétomot, és vedeli a vörös bort. Nem csodálható, hogy a végén meghunyászkodik és befogja a száját, s eszébe sem jut, hogy szembeszálljon a felsőbb hatalmak parancsával, megalkuvása éles kritikája az általa képviselt életelveknek. Ugyanez vonatkozik Debellahra, a puritán nőre is (Máthé Erzsi), aki a szűzies erkölcsöt a legkisebb lelkiismereti zökkenő nélkül képes érzékiségbe átfordítani. S a többi szereplő is egy-egy gesztusban mély és feloldhatatlan ellentétekre tudott utalni: Grácia (Bodnár Erika) az *igaz* szerelem után sóhajtozva hajlandó az első jöttmenthez hozzámenni, Bogaras, az örült (Egri István) pedig a néző várakozásait igazolja: csak egy örült hajlandó a békebíró tiszteletét és komolyan venni.

[...]

Ben Jonson: *Bertalan-napi vásár* (Nemzeti Színház) Fordította: Benedek András, rendező: Major Tamás, díszlet- és jelmeztervező: Keserű Ilona, zeneszerző: Láng István, koreográfus: Szigeti Károly. Szereplők: Agárdi Gábor, Moór Mariann, Máthé Erzsi, Ungváry László, Csurka László, Gelley Kornél, Helyey László f. h., Óze Lajos, Kállai Ferenc, Zolnay Zsuzsa, Bodnár Erika, Gobbi Hilda, Szacsvey László, Benedek Miklós, Pártos Erzsi, Egri István, Horváth József, Pathó István, Konrád Antal, Raksányi Gellért, Horkai János, Siménfalvy Sándor, Izsóf Vilmos, Benedek Gyula, Lesznek Tibor, Papp László, Kovács Dezső, Gyalog Ödön, Töröcsik Mari.

Színház, 1976. január

Pór Anna: A Magyar Elektra és a Karnyóné
(Részlet)

[...]

Törőcsik Mari sokrétűen felépített, korszerűen megkoreografált vad Elektra-alkítása a görög tragédia monumentalitását idézi, míg ellenfele, a tragédia másik nagy nőalakja, Klytaimnestra, Máthé Erzsí pontosan jellemzett, az elvetemült, mindenre elszánt, élethabzsoló várúrnő érzékletesen megformált alakításában más jellegű, naturalisztikusabb stílusával másfajta tradíciót hoz a színpadra.

[...]

A műben eleve benne rejlő stílusbeli kettősség még hangsúlyt kap egyrészt Máthé Erzsí önmagában hiteles, hagyományosabb játékstílusával, másrészt Elektrának Törőcsik Mari villamos feszültséggel telt bravúros, modern alakításában a patológikus mozgásjelzések túlfeszítésével.

[...]

Bornemisza Péter: *Magyar Elektra* (Nemzeti Színház) Rendezte: Major Tamás. Díszlet: Csányi Árpád. jelmez: Schäffer Judit. Zenei vezető: Simon Zoltán. Dramaturg: Benedek András. Szereplők.: Avar István, Gelley Kornél, Máthé Erzsí, Törőcsik Mari, Moór Mariann, Gobbi Hilda, Szacsvey László, Major Tamás.

Színház, 1976. március

Hermann István: Az idő és az emberek
(A Téli rege a Nemzeti Színházban – Részlet)

[...]

Máthé Erzsí Paulinája szinte az egész színpadon uralkodik, amikor jelen van. Végig határozott és egy-egy mondatával finoman önironikus és szatirikus. Ő az, aki helyretolja a kimozdult időt, elméletileg is és gyakorlatilag is. A végén, mikor Camillo felesége lesz, mégpedig Leontes kegyéből - enyhén komikus módon - már csak befejeződik története. Camillo azonban Paulina igazi párja; mindkét király mellett Csurka László játssza finoman, okosan, sőt néha önmaga számára kissé huncutul, s épp ezért bölcsen.

[...]

Shakespeare: Téli rege (Nemzeti Színház) Fordította: Mészöly Dezső. Rendezte: Major Tamás. Díszlet: Csányi Árpád. Jelmez: Schäffer Judit. Zeneszerző: Simon Zoltán. Dramaturg: Bereczky Erzsébet. Segédrendező: Thuróczy Katalin. Szereplők: Cserhalmi György, Csurka László, Tyll Attila, Szirmai Péter f. h., Versényi László, Szilágyi Tibor, Szacs vay László, Izsóf Vilmos, Kállai Ferenc, Tomanek Gábor f. h., Spindler Béla f. h., Óze Lajos, Raksányi Gellért, Gyulay Károly, Töröcsik Mari, Udvaros Dorottya f. h., Máthé Erzsí, Dániel Vali, Andresz Katalin f. h., Kánya Kata, Benedek Miklós, Szokolay Ottó, Katona János f. h., Bars József f. h., Csere Ágnes, Károlyi Irén, Kun Tibor, Sárvári Győző f. h., Jancsek Rudolf.

Színház, 1978. május

Pór Anna: Az emberek halnak, a mese él
(A Téli rege a Nemzeti Színházban – Részlet)

[...]

[...] az első részben meggyőző színészi alakítások, élükön az érdekes, jelentős Törőcsik Mari (Hermione) és Cserhalmi György (Leontes), valamint a hozzájuk társuló kitűnő Máthé Erzsi (Paulina) és a többi szereplő Csurka László (Camillo), az Antigonus szerepébe beugró Major Tamás, az ezúttal ugyan sablonosabb Szilágyi Tibor (Polixenes) kiegyensúlyozott összjátékát élvezhettük; [...].

[...]

Shakespeare: *Téli rege* (Nemzeti Színház) Fordította: Mészöly Dezső. Rendezte: Major Tamás. Díszlet: Csányi Árpád. Jelmez: Schäffer Judit. Zeneszerző: Simon Zoltán. Dramaturg: Bereczky Erzsébet. Segédrendező: Thuróczy Katalin. Szereplők: Cserhalmi György, Csurka László, Tyll Attila, Szirmai Péter f. h., Versényi László, Szilágyi Tibor, Szacs vay László, Izsóf Vilmos, Kállai Ferenc, Tomanek Gábor f. h., Spindler Béla f. h., Óze Lajos, Raksányi Gellért, Gyulay Károly, Törőcsik Mari, Udvaros Dorottya f. h., Máthé Erzsi, Dániel Vali, Andresz Katalin f. h., Kánya Kata, Benedek Miklós, Szokolay Ottó, Katona János f. h., Bars József f. h., Csere Ágnes, Károlyi Irén, Kun Tibor, Sárvári Győző f. h., Jancsek Rudolf.

Színház, 1978. május

Földes Anna: Te és a konyha
(Részlet)

[...]

Máthé Erzsi, akit évekig nyomorítottak saját manírjai, most mintha levetette volna a színészi egyéniségére rátelepedett fogásokat: Berthája a maga közvetlen közönségességében tökéletesen hiteles, emberi.

[...]

Arnold Wesker: *A konyha* (Nemzeti Színház) Fordította: Székely György. Rendező: Zsámbéki Gábor. A rendező munkatársai: Tatár Eszter és Turóczy Katalin. Díszlettervező: Csányi Árpád. Jelmeztervező: Schäffer Judit. Szereplők: Izsóf Vilmos, Horváth József, Máthé Erzsi, Básti Juli f.h., Papp Ida, Eperjes Károly f.h., Koltai Róbert, Benedek Miklós, Császár Angéla, Farkas Zsuzsa, Dániel Vali, Ráckevei Anikó, Lázár Kati, Sándor Erzsi f.h., Szacsvey László, Pálffy Erzsébet, Antal Olga, Dörner György f.h., Bodnár Erika, Gelley Kornél, Felföldy László, Szersén Gyula, Helyey László, Papp Zoltán, Cserhalmi György, Csurka László, Agárdi Gábor, Horkai János, Kállai Ferenc, Sarlai Imre m.v.

Színház, 1979. augusztus

Koltai Tamás: Az úrhatnám polgár avagy vallomás a színházról
(Részlet)

[...]

Az abszurditás csúcspontja a mamamusi-avatás; a Jourdain úrral történeteknek itt kellene lidércnyomássá fokozódnuk. Hogy ez nem következik be, annak egyik oka, hogy a jelenetnek a darabon belül önálló dramaturgiája van: jobban megőrzi betétjellegét, mint az előző közjátékok. A rendezői elképzelésnek megfelelően továbbra is érvényesül a zene és a koreográfia tökéletes esztétikai megformáltsága; voltaképpen egy kis daljáték- vagy musicalrészletet látunk, amelynek műfaji stilizáltsága megnehezíti, hogy különválasszuk a színésztrupp játékos tréfáját és az áldozat Jourdain úr „realisztikus” szenvedését. Kállai azért jelezni tudja, hogy *a révület* fokozódik; Jourdain úr nem érzi a fizikai megpróbáltatást s hátán a korbács ütlegeit - átszellemülten ugrál fölfelé, hogy elérje a feje fölé tartott magasságos turbánt. A jelenet után Jourdain úr állapotát tulajdonképpen Jourdainné magatartásából tudjuk megítélni - a megszállottságot a józanság tükrében. Máthé Erzszi játéka a szükséges ellenpont, az ő evilági felbőszültségén mérhető le Jourdain fellegekben járó megittasultsága. Kettősükön kívül a másik három „párosnál” is fölfedezhető az ellenpontoszó szándék.

[...]

Molière: *Az úrhatnám polgár* (Nemzeti Színház) Fordította: Mészöly Dezső. Rendező: Zsámbéki Gábor. A rendező munkatársa: Tatár Eszter. Díszlet: Pauer Gyula. Szcenikus: Bakó József. Jelmez: Vágó Nelly. Zenei vezető: Simon Zoltán. Zeneszerző: Jeari-Baptiste Lully. Zenei átdolgozó: Mártha István. Koreográfus: Ivánka Sándor. Szereplők: Kállai Ferenc, Máthé Erzszi, Szirtes Ági, Molnár Piroska, Helyey László, Márton András, Bodnár Erika, Major Tamás, Gelley Kornél, Agárdi Gábor, Vajda László, Benedek Miklós, Koltai Róbert, Császár Angéla, Papp Zoltán, Szacsвай László, Dörner György.

Színház, 1979. december

Forray Katalin: „A siketfajd fészke” a Játékszínben

[...]

Bessenyei Ferenc és Máthé Erzsi tökéletesen összeszokott házaspárja tudott a másik félnek [...] váratlan meglepetésekkel szolgálni. Máthé Erzsi konyhába kényszerített életét tudta hol boldog önfeláldozással, hol daccal felszolgálni családjának. Bessenyei dörzsölt és elérzékenyült, nagyvonalú és kicsinyes, ravasz és kiszolgáltatott volt, több helyen engedett azonban szerepe következetlenségeinek és a közönségnek, aki mindig jónak, szeretetreméltónak, pozitívnak akarja látni kedvencét.

[...]

Színház, 1980. június

Mészáros Tamás: „Az ember társadalmi életre teremtődött”
A Jövedelmező állás a Nemzeti Színházban
(Részlet)

[...]

Ezen az előadáson sokat lehet nevetni. Legalábbis az első részben, s különösen annak második felében. Itt Máthé Erzszi robusztus, lányait lefegyverző nyíltsággal árusító Kukuskinájához Vajda Lászlónak már az első képben pazarul intonált Belogubovja is csatlakozik. Mindketten őszinte emberek: csak az érdekeik szerint cselekszenek, és pontosan látják lehetőségeik határát. Kukuskina egyetlen esélye a lányok kiházásítása, hogy *anyósként* biztosítsa jövőjét, Belogubov pedig nem aspirálhat többre az irodavezetői állásnál, de ha megkapja, akkor „lesz valaki”. Mert amíg ki nem nevezik, amíg „fel nem figyelnek rá”, ahogyan Juszov is mondja, addig csupán egy *senki*. A lányok a férjhezmeneteltől várják az egzisztenciát. Polina együgyű, Julinyka számító. De egyként természetes számukra, hogy *függőségi és érdekviszonyokban határozzák meg az életet*. És ahogyan ezt magától értetődően pertraktálják, abban van valami ellenállhatatlanul mulatságos. Mert ez a szemérmertlenség már túlzásnak tűnik, és a túlzások megnevettetnek. Azután egyszer csak rádöbbenünk: hiszen mindennapjaink józanvalóságát látjuk - és akkor nagyon megsajnáljuk ezt a hülye Zsadvot.

[...]

Színház, 1980. szeptember

Balogh Tibor: Szárnyalás és röpdösés
Radicskov a Nemzeti Színházban
(Részlet)

[...]

Máthé Erzsí és Kátay Endre, illetve Hegedüs Erzsí és Sárosdy Rezső érdeme, hogy az intonáció, a gesztusok és az érzelmi fokozatok változatosságával átsegítik az előadást a dramaturgiai holtponatokon.

[...]

Jordan Radicskov: *Repülési kísérlet* (Nemzeti Színház) fordította: Csikhelyi Lenke. Rendező : Ascher Tamás. A rendező munkatársa: Tatár Eszter. zeneszerző: Vidovszky László. Dramaturg: Bereczky Erzsébet. Szcenikus: Bakó József. Zenei vezető: Simon Zoltán. Díszlet és jelmeztervező: Pauer Gyula. Szereplők: Kun Vilmos, Hollósi Frigyes, Szacsvey László, Felföldy László, Helyey László, Máthé Erzsí, Balkay Géza, Vajda László, Horváth József, Izsóf Vilmos, Papp Zoltán, Puskás Tamás f. h., Kátay Endre.

Színház, 1981. augusztus

Nyikolaj Zsegin: Egy színház, amelyet látni kell
 Osztrovszkij – Jövedelmező állás
 (Részlet)

[...]

Aschert nem vonzza a történelmi zsánerkép stílusa, nem találjuk meg a könyökünkön kijövő tárgyakat, nincs sem kanári, sem geránium az ablakban, sem kereszték, sem templomtornyok az ablakon túl. Vagyis a színház nem erőlteti a régi moszkvai élet festői ábrázolását, sokkal fontosabbak számára a szociális szempontok, mivel Osztrovszkijt elsősorban az általános emberi problémák kutatójának, szociális pátoszú drámaírónak tartja. Egy adott pillanatban Ascher előadásában teljesen nyilvánvalóan érezhetővé lesz Brecht hatása. Valóban, Osztrovszkij egész hagyatékából éppen *a Jövedelmező állás* az a darab, amely - mint kifejtett szociális kutatás - erre alapos okot szolgáltat. Brecht hatása a szociális egyértelműségben, a végigmondásban, a fény és árnyék élességében látszik. Azt, hogy Visnyevszkij háza a szociális létra teteje, nem a berendezés pompája fejezi ki, hanem lakonikusan, egyetlen vonással ragadja meg e lakosztályok és lakóinak szociális lényegét. Húsz asszony csúszkál föltűzött szoknyával a földön, hogy a parkett fényes, ragyogó legyen. És ez nem egyszerűen a „terem takarítása” című zsánerkép, hanem a brechti elidegenítés egy tipikus fogása. Kukuskinék házában pedig teljesen csupaszak a falak, bár itt egy polc, rajta három baba, Polina és Julenka örömtelen gyermekkorának szemtanúi. Nagyon egyszerű bútor. Festett bútor. Nyomor nincs, de jelen van a takaros szegénység. És Feliciáta Geraszimovna telve energiával, ügybuzgósággal, hogy elhelyezze a lányait, vagyis túladjon rajtuk, akiknek nincs hozományuk. Számára ez létkérdés. Máthé Erzszi hősnője mindezt az illem okvetlen megtartásával kendőzi. Feliciáta Geraszimovna tiszteletben tartja az erkölcsi szabályokat, s Juszovval (Agárdi Gábor) az üzlettársak hivatalos hangján, teljes egyetértésben tárgyal. . . Csak az a fontos, hogy az alkalmat el ne mulassza. Szerencsére „ez a bolond Zsadv... maga jött, maga tette hurokba a nyakát”.

[...]

Színház, 1981. október

Almási Miklós: Az Agamemnon-gyerekek az értékválság centrifugájában
 Euripidész: Oresztész
 (Részlet)

[...]

[...] a kórus szemével látva a történetet még drámaibbnak tűnik a szereplők monászléte, a drámai összetartozás feltételelessége: mindenkit valami más foglalkoztat, s mindenki csak annyira képes figyelni a másikra, amennyire épp szükséges. Mert mindenkit más elvek mozgatnak. S a kórus - elsősorban Máthé Erzsi, Olsavszky Éva, Bodnár Erika - rendkívül árnyaltan, visszafogottan, ám épp ezért jóval drámaibb erővel van jelen a cselekmény eme mélyebb rétegében. Nemcsak azt jelenti ez, hogy ez a kar végre először nem kiabál, nem akar „kórusban” énekelni, hanem azt is, hogy tagjainak individuális arculata van, és hogy végre színpadilag is érthetővé válik, miért és mikor vesznek részt a játék titkaiban. De ismétlem: ez a kórusmegoldás teszi láthatóvá a protagonisták, a „hősök” világának, együttlétezésének *látszatát* - a külön-külön „magánvilágokkal” alkotott kontrasztját.

[...]

Euripidész: *Oresztész* (Nemzeti Színház) Fordította: Tandori Dezső. Dramaturg: Fodor Géza. Rendező: Zsámbéki Gábor. Díszlet- és jelmeztervező: Pauer Gyula. Szcenikus: Bakó József. Zeneszerző: Jeney Zoltán. Szereplők: Molnár Piroska, Moór Marianna, Bodnár Erika, Csernus Mariann, Máthé Erzsi, Olsavszky Éva, Pregitzer Fruzsina f. h., Zolnay Zsuzsa, Cserhalmi György, Gelley Kornél, Kun Vilmos, Dörner György, Horváth József, Udvaros Dorottya, Vajda László, Balkay Géza.

Színház, 1982. május

Nánay István: „És ne feledkezzenek meg Mirandolináról!”
Goldoni-komédia a Nemzeti Színházban
(Részlet)

[...]

A színésznőkről Máthé Erzsi és a főiskolás Csonka Ibolya ad remekbe szabott komikus portrét, a két szolga figuráját pedig Bubik István és Hollósi Frigyes teszi egyénivé.

[...]

Goldoni: *Mirandolina* (Nemzeti Színház) Fordította: Révay József. Díszlet: Csányi Árpád. Szenikus: Bakó József. jelmez: Vágó Nelly. Zenei vezető: Simon Zoltán. Dramaturg: Litvai Nelli. A rendező munkatársa: Thuróczy Katalin. Rendezte: Zsámbéki Gábor. Szereplők: Benedek Miklós, Major Tamás, Horváth József, Udvaros Dorottya, Máthé Erzsi, Csonka Ibolya f. h., Eperjes Károly, Bubik István, Hollósi Frigyes.

Színház, 1982. július

Cserje Zsuzsa: Toilette és toaettek
Musatescu Titanic keringője Gyulán
(Részlet)

[...]

Az uborkafára kapaszkodás legpregnásabb példáját, a szörnyű anyózt, Chiriachitát Máthé Erzsi hitelesíti. Félelmetes ez az asszony, terrorja alatt nyög az egész család. Éles, vad hangja, kategorikus kinyilatkoztatásai, előkelősködése mögül minduntalan előbújó közönségessége riasztó. Alakítása revelatív erejű, magában hordozza a satíra teljes világát és mondandóját.

[...]

Tudor Musatescu: *Titanic keringő* (Gyulai Várszínház) Fordította: Méliusz József. Dramaturg: Márai Enikő. Rendező: Alexandru TocilescuDíszlet és jelmez: Dan Jitianu. A rendező munkatársa: Kutsera Éva és Botár Endre. Szcenikus: Bakó József. Szereplők: Fonyó István, Szakács Eszter, Máthé Erzsi, Farkas Zsuzsa, Miklósy Judit, Kassai Károly, Borbély László f. h., Fülöp Zsigmond, Ferenczy Csongor, Szokolay Ottó, Somogyvári Pál, Tyll Attila, Dániel Vali, Nyertes Zsuzsa, Botár Endre.

Színház, 1983. október

György Péter: „Egy színész”
 Az imposztor a Katona József Színházban
 (Részlet)

[...]

Nem egyszerű a másik színészpáros helyzete sem. A feleséget, Skibinskát Máthé Erzsi alakítja, s övé a Bogusławskit Vilna játékmódjáról felvilágosító, vallomásszerű monológ. Nagyon sok múlik azon, hogy Máthé e szöveget hihetően mondja el, s az előadás sikerének egyik kulcsa az, hogy a színésznő tárgyilagos, nem meggyőzni vagy átverni akarja Bogusławskit, hanem mindössze feltárja számára lehetőségeiket, korlátaikat. Érthető, hogy a Máthé által interpretált szövegre Bogusławskinak semmilyen más szava nem lehet az „ühüm” dünnögésén kívül. Férjét, az alkoholist Skibinskit Végvári Tamás alakítja, döbbenetes erővel. Az illúziók elvesztésén síró részeg színész anélkül, hogy feltűnően, a darabtól idegen módon aktualizálná a figurát, maivá, ismerőssé lesz. Így aztán az egyébként igaz, de nem különösen mély mondatok e színész révén megfellebbezhetetlen igazságként hathatnak reánk.

[...]

Spiró György: *Az imposztor* (Katona József Színház) Dramaturg: Fodor Géza. Díszlet, jelmez: Pauer Gyula. Rendező: Zsámbéki Gábor. Szereplők: Major Tamás, Sinkó László, Rajhona Ádám, Udvaros Dorottya, Szacsvey László, Máthé Erzsi, Végvári Tamás, Olsavszky Éva, Csonka Ibolya, Bán János, Gelley Kornél, Puskás Tamás, Papp Zoltán, Cserhalmi György, Hollósi Frigyes, Horváth József, Helyey László, Bodnár Erika.

Színház, 1984. január

Barta András: Major mester Molière-je
Tudós nők a Katona József Színházban
(Részlet)

[...]

[...] Major a már-már lehetetlent kísérli meg; a commedia dell'arte stílusához visszakényszeríteni ezt a sok vonatkozásban nagyon is intellektuális vígjátékot. Ez a látványelemek sikeres átigazítása mellett a színészi játékban hozta a legegészségesebb gyümölcsseit. Mindenkinek egyetlen, nagyon karakterisztikus magatartást kell felvennie, amelyet azután mesterien variálnak a Katona József Színház színészei. Nyíltan, őszintén, átlátszóan játszanak - Nádas Péter más vonatkozásban használt kifejezésével élve: „elementáris cinkosságban” a közönséggel. Szinte mindig előre nevetünk, mert a megteremtett figura állandó jellemvonásai előre vetítik, hogyan fog viselkedni az adott szituációban. Persze meglepetés is akad bőven. A „kékek” csapatának vezére Máthé Erzsi. Királynői magatartás, lebiggyesztett száj, megvető arckifejezés; megannyi változat a korabeli „rosszrossz asszony”-ra, aki - meglehet - azért is bonyolódik a filozófiába és a művészet-pártolásba, mert rühelli a házi munkát.

[...]

Molière: Tudós nők (Katona József Színház) Fordította: Illyés Gyula. Dramaturg: Litvai Nelli. Díszlet: Székely László. Jelmez: Szakács Györgyi m. v. Rendezte: Major Tamás. Szereplők: Horváth József, Máthé Erzsi, Bodnár Erika, Csonka Ibolya, Papp Zoltán, Molnár Piroska, Gáspár Sándor, Balkay Géza, Szacs vay László, Csomós Mari, Benedek Miklós, Hollósi Frigyes, Puskás Tamás.

Színház, 1984. április

György Péter: Zűrzavar és kora bánat
Kleist-dráma a Katona József Színházban
(Részlet)

[...]

Charist Máthé Erzsi alakítja, aki ismét remekelt, s láthattuk, hogy karakterformáló képessége, személyiségének sugárzó ereje töretlen, ugyanúgy, mint humora is.

[...]

Heinrich von, Kleist: *Amphitryon* (Katona József Színház) Fordította: Szabó Lőrinc. Díszlet: Antal Csaba m. v. Jelmez: Szabó Mária. Zeneszerző: Mártha István. Dramaturg: Duró Győző. Rendező: Ács János m. v. Szereplők: Dörner György, Vajda László, Balkay Géza, Sinkó László, Udvaros Dorottya, Máthé Erzsi, Garay József, Márkus Ferenc.

Színház, 1985. augusztus

Tarján Tamás: Sötét van A Coriolanus a Katona József Színházban
(Részlet)

[...]

Cajus Marcius nem születhetett más anyától, mint a katonás lelkeletű, csakis fia nyilvános dicsőségét, közsikereit áhító Volumniától. Ő az, aki szenvedni, meghalni engedné - de megalázkodni nem. Aztán - maga fog megalázkodni, Rómának kegyelmet koldulni. Ő, az anya. Nemhiába nőnemű az Urbs szó is a latin nyelvben. A kiszolgáltatott város és a letérdepelt anya: együtt *anyakép*. Úgy véljük, az anyamotívum s e vonzó-taszító, mindenképp példaadó jellem megmutatása kiváltképp ambíciója lehetett Székely Gábornak, és egyik sarkköve elemzésének. Sajnos azonban Máthé Erzsi megbetegedett, s így ez a művészegyéniségéhez olyannyira illő szerep gazda nélkül maradt. Azaz maradt volna, ha Koós Olga lefegyverző szakmai tudással és színészi eleganciával villámgyorsan át nem vállalja a figurát, megmentve a premiért. Teljesítményének és áldozatkészségének csak elismeréssel adózhatunk: száraz, fojtott és fojtó *mater ő*, aki mintha eltökélte volna, hogy az étellel együtt a halált is adja gyermekének. Megközelíthetetlen lélek - könyörgése ezért is megrendítő.

A testámentumhagyó anya helyett a fölényes nagyasszony jelenik meg most már Máthé Erzsi alakításában: ő nem katalizálja fia sorsát, maga ítéli e sorsára. S ha Coriolanus valóban az a figura, akinek majd befejezésül mondjuk, akkor nagyon is lényeges, miként szól bele életébe és halálába, létébe és elmúlásába az anya, vagyis Az *Any*a. Immár nem a személy, hanem akivé-amivé jelképesen emelkedik.

[...]

Shakespeare: *Coriolanus* (Katona József Színház) Az előadás szövege Eörsi István fordításának felhasználásával készült. Dramaturg: Duró Győző. Díszlet: Székely László. Jelmez: Szakács Györgyi. Zeneszerző: Sári László. Rendező: Székely Gábor. Szereplők: Cserhalmi György, Rajhona Ádám, Koós Olga, Máthé Erzsi, Vajda László, Papp Zoltán, Balkay Géza, Eperjes Károly, Dörner György, Bodnár Erika, Ronyecz Mária.

Színház, 1985. december

Pályi András: Ami nyers és ami igaz
Petruševszkaja: Három lány kében
(Részlet)

[...]

Az előadás külön értéke, hogy az úgynevezett epizódok is teljes értékű színészi jelenléttel telnek meg: Máthé Erzszi (Marja Filippovna) Ira anyjaként az önző és szerencsétlen kotlósmamát hozza a színpadra, Gáspár Sándor (Valera) az alkoholista férj pillanatképében remekel, Vajdai Vilmos a tengerparti strandról állandóan hazatelefonálgató fiatalember figuráját teszi mélyen emlékezetessé, és Sándor Böske (Leokadija) az „örökölt” anyós szerepében teremt érzékletes és igaz alakot, noha mukkanás nélkül hagyja magát ide-oda tologatni a zajló események és a változó emberi viszonyok nagy hercehurcájában.

[...]

Ljudmila Petruševszkaja: *Három lány kében* (Katona József Színház) Fordította: S. Papp Éva. Díslet: Szlávik István. Jelmez: Szakács Györgyi. Zene: Dés László. Zenei vezető: Simon László. Rendezte: Ascher Tamás. Szereplők: Udvaros Dorottya, Básti Juli, Szirtes Ágnes, Sándor Böske, Máthé Erzszi, Törőcsik Mari, Sinkó László, Gáspár Sándor, Vajdai Vilmos.

Színház, 1987. augusztus

Zelki János: Halottas ház
 Canetti-bemutató a Katona József Színházban
 (Részlet)

[...]

Ha egy darabban huszonnégy szerepet kell kiosztani, az általában nagy gond egy társulatban. De nem a Katona József Színháznál. Itt olyan színészek játszanak néhány perces szerepeket, mint Cserhalmi György, aki a jóképű, de kényes idegzetű s kétes nemiségű Maxot alakítja harmonikusan koordinálatlan mozgással; Papp Zoltán, aki a kioktatóan fölényes, majd szánalmasan gyáva Thut tanár; Bán János, aki a leánykérés intermezzójában egyszerre Svejka és Don Quijote egy szemvillanásra. Gobbi Hilda az első jelenet Gilz anyójaként úgy tud nevetni, hogy csoda, ha a ház össze nem dől azonmód. A színészek egyébként is a darab és a rendező közé szorultak. Canetti igazi szerepet nem kínál, Strnisko pedig nem nagyon ismerheti őket. Így magukra maradva azonban csodát művelnek. Básti Juli nem sokat szól, viszont néz - és jár. A fesletté vált Anita tőle lett jelentős. Sinkó László, az örömapa, végig be van csapva: a felesége, a barátja, a gyermekei, még a ház is cserbenhagyja. S minthogy mindezt bizonyára tudja, önmagát ámitja. Nyugalma csak álca, bármikor robbanhat. Ziccerszerepet kreált magának Máthé Erzsike az örömannyából, akinek idomai vannak. A Schön doktorral és a kis vejével úgy eljátszadozik, mint macska az egérrel. Ahogy megmarkolja egy démoni sikollyal a pezsgőspoharat, ahogy a lábát rakná a fotelra, de meggondolja közben, az a füledt erotika két ízléses példája.

[...]

Kis túlzással szólva, a színészek a „körülmények” ellenére csinálnak jó előadást, rossz rá gondolni, mi lett volna, ha Strnisko nem itt rendez Canettit. [...]

Canetti: *Esküvő* (Katona József Színház) Fordította: Kertész Imre. Díslettervező: Khell Csörsz. Jelmeztervező: Szakács Györgyi. Zenei vezető: Simon Zoltán. Dramaturg: Fodor Géza. A rendező munkatársa: Thuróczy Katalin. Rendezte: Vladimir Strnisko m. v. Szereplők: Gobbi Hilda, Szalai Krisztina f. h., Papp Zoltán, Takács Kati m. v., Básti Juli, Bán János, Csomós Mari, Cserhalmi György, Horváth József, Ronyecz Mária, Kari Györgyi m. v., Sinkó László, Máthé Erzsike, Szirtes Ági, Vajdai Vilmos, Csonka Ibolya, Benedek Miklós, Máté Gábor, Bodnár Erika, Mádi Szabó Gábor, Gelley Kornél, Udvaros Dorottya, Ujlaki Dénes, Varga Zoltán.

Színház, 1988. május

Sándor L. István: A játék esélyei
 Valle-Inclán: Lárifári hadnagy felszarvazása
 (Részlet)

[...]

A bohózatbájú szerelmi háromszöget a háttérbe, az intrikus szerepkörébe húzódott alakok segítik kisdéd végzetdrámává formálni. A Máthé Erzsi alakította Tadea néniiben egy erkölcscsósz gonoszsága keveredik egy falusi boszorkány jóindulatával. Nem sok jót remélhetünk tehát tőle. Toporgó, hajlott járásában a temetőkertben varjakként kerengő vénasszonyok körtáncát folytatja. Rikácsoló, károgó hangját hallgatva önkéntelenül sóhajtunk: „Hess, madár!”

[...]

Ramón del Valle-Inclán: *Lárifári hadnagy felszarvazása* (Katona József Színház) Fordította: Székács Vera. Díszlet: Antal Csaba. Jelmez: Papp János m. v. Zene: Melis László: m. v. Bábok: Szabó Mária m. v. Dramaturg: Litvai Nelli. A rendező munkatársa: Bognár László. Rendezte: Mát Gábor Szereplők: Végvári Tamás, Andorai Péter m. v., Szirtes Ági, Köves Petra, Blaskó Péter, Máthé Erzsi, Csányi János, Gazdag Tibor, Papp Zoltán, Olsavszky Éva, Stohl András, Benedek Miklós, Újlaki Dénes, Sinkó László, Szacsvey László, Csomós Mari, Kaszás Gergő, Bertalan Ágnes, Söptei Andrea.

Színház, 1991. június

Szántó Judit: Egy este a Zónában
Jean-Claude Grumberg – Szabad Zóna
(Részlet)

[...]

A két remek, friss, őszinte gyerekszínész mellett csak Máthé Erzsi (Mme Schwarz) tud valóban frappírozni, aki jiddische mameként minden másodpercében hiteles és mégis meglepő, kontrasztos létezését teremt a színpadon.

[...]

Jean-Claude Grumberg: *Szabad zóna* (Katona József Színház) Fordította: Réz Pál. Dízlettervező: Antal Csaba. Jelmeztervező: Szakács Györgyi. Szakértő: Dr. Domán István. Rendezte: Ács János m.v. Szereplők: Horváth József, Bodnár Erika, Máthé Erzsi, Rudolf Teréz f.h., Tóth Barna/Bódy Gergely, Végvári Tamás, Gerő Gábor/Korbuly Máté, Blaskó Péter, Szirtes Ági, Újlaki Dénes, Borbély Sándor, Stohl András.

Színház, 1992. március

Sándor L. István: Áttételesen
 Pirandello: Ma este improvizálunk
 (Részlet)

[...]

Haumann Péter biztosan nem Haumann Pétert játssza. A színész visszafogott eszközökkel, pontos árnyalatokkal formál meg egy komikust, aki kicsit unja már, hogy állandóan pojjácatat kell alakítania, de képtelen leplezni, hogy belül maga sem több ennél. (Haumann valóban remekül oldja meg az apa halálának jelenetét.) Máthé Erzszi színésznőként és anyaként uralkodó típus: alig tűr ellentmondást, még fogfájását is közszerepléssé alakítja. Söptei Andrea színésznője éppúgy belefásult kudarcaiba, mint Mommina a szerencsétlenségébe.

[...]

Luigi Pirandello: *Ma este improvizálunk* (Katona József Színház) Fordító: Székács Vera. Dízlettervező: Antal Csaba. Jelmeztervező: Szakács Györgyi. Zenei vezető: Sáry László. Dramaturg: Veress Anna és Kornis Mihály. A rendező munkatársa: Valyuch Annamária. Rendező: Ascher Tamás. Szereplők: Máté Gábor, Haumann Péter m. v., Máthé Erzszi, Csákányi Eszter, Söptei Andrea, Bertalan Ágnes, Illés Györgyi, Naszlady Éva, Bán János, Lengyel Ferenc, Kaszás Gergő, Dévai Balázs, Rajkai Zoltán, Debreczeny Csaba, Kun Vilmos, Vajdai Vilmos, Tóth József, Dengyel Iván, Takátsy Péter, Kiss Eszter, Huszárik Kata, Tímár Andor, Molnár László, Molnár Tamás, Schramek Géza, Galambos Attila, Schilling Árpád m. v., Morvay Imre, Mánya Zsófia, Kőszeg Zsófia, Székely Zoltán (zongora), Király Tibor (szaxofon).

Színház, 1994. július

Tarján Tamás: Az Izabella-ügy
Shakespeare – Szeget szeggel
(Részlet)

[...]

Máthé Erzsi (Tekeriné) bátran kirak a deszkákra öt színészi évtizedet. Az öreg kurtizánban megcsinálja az örök komédiást. Kétszer kacsint.

[...]

William Shakespeare: *Szeget szeggel* (Katona József Színház) Fordította: Mészöly Dezső. Díszlet: Horgas Péter. Jelmez: Berzsenyi Krisztina. Dramaturg: Fodor Géza. Zenei vezető: Sáry László. Rendező: Máté Gábor. Szereplők: Ujlaki Dénes, Benedek Miklós, Szacsvey László, Fekete Ernő, Tóth József, Vajdai Vilmos, Dévai Balázs, Hollósi Frigyes/Csuja Imre m. v., Somody Kálmán m. v., Takátsy Péter, Elek Ferenc f. h., Molnár László, Stohl András, Varga Zoltán, Szabó Győző, Rába Roland f. h., Ónodi Eszter f. h., Huszárik Kata, Kiss Eszter, Máthé Erzsi, Pelsőczy Réka f. h., Almásy Sándor f. h., Árva László, Béres Péter, Fullajtár Andrea f. h., Horváth Lili f. h., Koloszar László, Samu Nagy Ádám f. h., Tóth Anita f. h.

Színház, 1996. december

Márton László: Tyúkper
Heinrich von Kleist – Az eltört korsó

[...]

Rendezői felfogásából következően Zsámbéki a plasztikus-érzékletes felé vitte az előadást, amennyire csak ez összeegyeztethető volt Kleist szerzői intencióival. Ezt jelzi a szatíra felerősödése is: ez egyrészt egy létező társadalmi tapasztalatra utal, másrészt nem típusok karikatúráját adja, hanem az emberi gyengeség mint sorssal bíró, hús-vér emberek gyengesége domborodik ki (függetlenül attól, hogy a sors szűkös, a hús-vér pedig esendő és romlott). A merev mozaikszerűség helyett (ami Kleist dialógusaiból voltaképp következne) a rendező átmeneteket és árnyalatokat igyekszik teremteni; a bábu üressége, a karikatúra egyoldalúsága helyett (ami *Az eltört korsó*-nak egy másik lehetséges interpretációja volna) arra törekszik, hogy a jellemvonások telítettségét hozza ki a színészekből. Még az epizódszerepek is telítődnek: amikor például Walter szolgája hüledezik, hogy micsoda felfordulás van a huisumi bíróságon, nemcsak geometriai funkciót tölt be (vagyis kijelöli Ádám bíró sorsterének határait, egyszersmind jelzi, hogy Khell Csörsz Vermeertől ihletett játéktere csak látszólag zárt, valójában, ha más-más módon is, mindenfelől nyitott), nemcsak exponálja Ádám lelepleződésének mindhárom szintjét (a teremtmény Isten előtti lecsupaszodását, a bírósági tárgyalást - úgy is, mint a jellegzetes színpadi műfaj előfutárát -, valamint azt, hogy Ádám komédiáját minden oldalról kukkoló nézők veszik körül), hanem mintegy fel is töltődik Haumann Péter hisztérikus (és persze gondosan koreografált) kapkodási jelenetétől. Hasonlóképpen telítődik a „három párka” is: a Brigitta asszonyt játszó Máthé Erzsire a tragikus fenségnek egyfajta visszfénye vetül, miközben persze az antik rávezető paródiájaként lép föl; vagy a cselédekét játszó Olsavszky Éva és Czakó Klára, miközben egyikük kihúzza magát, és mellre szívott levegővel vág vissza Haumannnak („Úgy tessék mondani, hogy értsem is”), másikuk a lehető legrosszabbkor elregéli, mint egy hírnök vagy egy Szibilla, hol és miért nincs meg Ádám parókája, és miért nem adja kölcsön a sajátját a sekrestyés: a főszereplő személyiségére világítanak rá, ám egy-egy olyan intenzív pillanatban, amely az ő pillanatuk.

[...]

Heinrich von Kleist: *Az eltört korsó* (Katona József Színház) Fordította: Tandori Dezső. Dísztlet: Khell Csörsz. Jelmez: Szakács Györgyi. Dramaturg: Fodor Géza: Zene: Sály László: Rendező: Zsámbéki Gábor. Szereplők: Máté Gábor, Haumann Péter, Bán János, Csákányi Eszter, Fullajtár Andrea, Horváth József, Elek Ferenc, Máthé Erzszi, Olsavszky Eva, Czakó Klára, Rába Roland, Nagyváradi Viktor.

Színház, 1997. május

Shakespeare: Sok hűhó semmiért
Cupido cégére alatt
(Részlet)

[...]

[...] a díszletnek nincs különösebb jelentősége; a színpad csaknem üres, csak jelzesszerű tárgyak vannak. Ágy, asztal, fotel ki-be jár, anélkül, hogy a nézőnek kicsit is figyelnie kellene arra, melyik tárgy mikor hová kerül, és hogy néz ki. A háttérben kék felület, rajta szabálytalan piros háromszög, a legolcsóbb, legsemmitmondóbb reklámdesign negatív szellemiségét követve. A rikító színek mégis oda-odavonzzák a tekintetünket, így folyton beleesünk abba a csapdába, amely a hétköznapiakban is lépten-nyomon elénk kerül: ott keresünk tartalmat, ahol valójában semmi sincs. A marketing tárgya ezúttal nem más, mint a túlvilág: az álszemérmetlen háttér előtt megkövesedettnek tűnő, szürrealista szemétkupac álldogál. Itt jelenik meg Richárd atyjának szelleme a két menyeyi prostituálttal, és halála után ide kerül maga Richárd (Nagy Ervin) is. Mindössze pár centiméternyi szintkülönbség jelzi, hogy a színpad előtere szolgál a földi valóság helyszínéül. A szerénynek mondható díszletezéshez képest a jelmezek aktívan részt vesznek az előadás miliójének megteremtésében.

Tóth Anita lábán a színház történetbe újra besétál a koturnus avagy a holdjáró; a két alvilági figura, Bitó (Vajdai Vilmos) és Szenes (Tóth Zoltán) a „gyilkosság a tőzsdén” eszméjét követve ruházkodik a Coxból; de Buci (Rajkai Zoltán) és Richárd megjelenése sem hagy kétséget a hol/mikor/mennyiért kérdésében. Az enyhe iróniával megtűzdelt divatparádé következő szintjén Anna (Fullajtár Andrea) áll, hidrogénszökén, bundában - és bizonyos értelemben ennek a sornak a folytatását jelenti az a NASA-fejlesztésű kosztüm is, amelyben Richárd atyjának szelleme (Takács Ferenc) visszalátogat (a Holdról?).

Az igazi hangsúly mégis a színészi játékra helyeződik. A darab szövege legalább három szellemi közeget említ meg: Richárd, Buci, Anna és Bitóék yuppie-gyanús világát, a család gondosan antikolt nagypolgári atmoszféráját és persze a holtak birodalmát. Az igazi törésvonalak itt húzódnak; a halott családfő mintha más előadásból tévedt volna erre a színpadra, ahol már amúgy is folyik egy burkolt játszma Anyika (Máthé Erzs) klasszikus nagyasszonyi attitűdje és Richárd *shopping* mali-realizmusa között. Az az anomália, amelyet fentebb a forma és a tartalom ellentétéként jellemeztem, ebben az előadásban a színészi eszközök teljes skáláját magába foglaló, frontális küzdelem szintjén bontakozik ki. Richárdnak esélye sincs arra, hogy megváltást nyerjen az atyai sugallat által, mert a szellemvilágban szemlátomást éppen úgy nincsen keresnivalója, mint saját bevallása szerint Kőbányán. És sejthető, hogy a család lemészárlásának gondolatát sem a pusztán érdek szüli, hanem az a megoldhatatlannak tűnő kommunikációs válság, amely a főhős és családja között minden valóságos közeledést kizár. A darabbeli Richárd nem tud mit kezdeni az olyan magasztos monológokkal, mint amelyet Apika intéz a családhoz a halotti toron, éppen úgy, ahogy az előadásban Nagy Ervin alakítása sem hozható közös nevezőre Kun Vilmos játékával. A történet középpontjában álló válság minden tényezője a színészek hanghordozásába, arcjátékába, gesztusaiba van sűrítve: [...].

[...]

Lőrinczy Attila: *Balta a fejbe* (Kamra) Díszlet: Horgas Péter. Jelmez: Füzér Annamária m. v. Zene: Barabás Árpád. Rendező: Máté Gábor. Szereplők: Nagy Ervin f. h., Bodnár Erika, Rajkai Zoltán, Kun Vilmos, Máthé Erzs, Fullajtár Andrea, Vajdai Vilmos, Tóth Zoltán, Tóth Anita, Takács Ferenc m. v.

Színház, 1999. április

Gervai András: A színház az életformám

Beszélgetés Máthé Erzsivel

Máthé Erzsi mélyről jött, nagy utat tett meg. Sok mindent elért a pályáján. *Az ember tragédiája* Évájától, az *Ármány és szerelem* Lujzájától a *Faust* Mártáján, a *Lear* Goneriljén keresztül Ionesco *Haldoklik a királyának* takarítónőjéig s mindenféle loncsos, lompos nőszemélyekig színpadon, filmen és a televízióban a legváltozatosabb szerepeket alakította, magas színvonalon. Csupa tüzzel és indulattal, kiapadhatatlan energiával és életerővel, szarkasztikus humorral. Teljesítményét sokféle díjjal, kitüntetéssel honorálták. S ami a legfőbb: kivívta a szakma és a közönség megbecsülését, szeretetét egyaránt. Mégsem igazán elégedett önmagával. Mindig többre, másra (is) vágyott. Ötvenkét éve játszik.

- *Miért akart színésznő lenni?*

- Nem akartam színésznő lenni. Isten bizony, eszembe sem jutott. Budafokon, nagyon szerény és nagyon egyszerű körülmények között éltem, mamám takarítónő, papám segédmunkás volt. Hogyan is álmodozhattam volna arról, hogy színésznő legyek? Hiányzott belőlem a bátorság, a vágy, hogy megmutassam magam, hogy mindennap kitárulkozzam, lelkileg levetkőzzem, hogy élvezzem a hangomat. Még az önképzőkörben sem mertem kiállni. Az is megesett, hogy belesültem a tananyagba. Kitérőldött az agyamból a szöveg, s teljesen ledermedtem.

- *Mikor járt először színházban?*

- A negyvenes évek elején, amikor Budafokra jött egy kis társulat. A barátnőm édesanyja vitt el az előadásra, de nem élveztem. A színházhoz semmiféle affinitásom nem volt, engem a film vonzott. Imádtam a szép filmszínésznőket. Nyilván a szegénységből az elegáns milió, a gyönyörű ruhák után vágyakoztam. Álmaimban a kerítésen szép ruhák lógtak.

- *Milyen lány volt?*

- Kicsi koromban nagyon magányos. Mindig egyedül voltam. A temetőket jártam, kóboroltam. Magammal jól megvoltam. Lehet, nem is vágytam barátnőkre. De akármennyire bezárt lehettem is, s ha néha kihagyott is az agyam, valami mocorgott bennem. Otthon - nemritkán takarítás, mosogatás közben - valami belső készletésre saját magamat szórakoztattam: kitaláltam sztorikat, játszottam és beszéltem, jeleneteket rögtönöztem. Az iskolában énekórán kiderült, szép a hangom, amikor táncolni kellett, kiderült, jól táncolok, kézimunkaórán én olvastam fel az ifjúsági regényekből. Szorgalmas, szórakoztató, furcsa lány lehettem. Csinos is voltam, bár akkor ezt sem tudtam.

- *Minek készült?*

- '43-44 körül a kereskedelmi iskolában valami olyasmin járt az agyam, hogy titkárnő legyek, kereskedelmi pályára menjek.

- *Ki fedezte fel a tehetségét, ki javasolta, hogy színésznő legyen?*

- Egy fiatal festő, Hamvai István - aki belém volt esve - fedezte fel az eredetiségemet, s beszélt rá, legyek színésznő. '45-ben egy gyárban dolgoztam gépíróként, ahol ez a fiú rendezett egy május elsejei műsort. A *Sasfiókból* adtam elő egy monológot meg más szövegeket, s ezután többen is kijelentették, színésznőnek kell lennem.

- *Felvételizett a Színiakadémiára?*

- Oda nem vettek fel, s így az Országos Színészképző Egyesületi Iskolába pótfelvételiztem, Pethes Sándornál. Osztályfőnököm a zseniális Rátkai Márton volt. Lázár Mária is tanított, s előfordult egyszer-egyszer Várkonyi Zoltán is az iskolában. A tanárim tehetségesnek tartottak, az osztálytársaim - húsz-huszonötön lehettek - szerettek. Azt hiszem, kicsit kiváltam közülük. Együtt jártam többek között Kovács Dénessel, Paál Lászlóval - ők ma Pécsen játszanak -, Csorba Istvánnal, Németh Marika pedig a felettem levő osztályban tanult.

- *Mennyire készítette fel az iskola a pályára?*

- Semennyire. Három év játék volt. Nem élesben ment, nem kívántak tőlünk különösebbet. Szerettünk bejárni. Az iskola könnyed volt, sok dumával, szerelemmel. Inkább operettszínészeket

képzett. Az énektanárnőm primadonnának szánt. Az énekhangom és a külső adottságaim is meglettek volna hozzá. Ma már kicsit bánom, hogy nem lettem az. Nem lett volna jobb bejönni gyönyörű ruhákban, istenien énekelni, s jól eljátszani szép szerepeket? A vizsgaelőadáson - amelyet Gobbi rendezett - az *Éjjeli menedékhely* Nasztyáját kaptam. Remek szerep: ennek a furcsa, álmodozó, nem a valódi világban élő, érdekes sztorikat kitaláló lánynak a lelkivilága olyan volt, mint az enyém. Somló megnézte az előadást, és leszerződtetett a Vígszínházba.

- *Miben debütált?*

- *A király nevében* című darabban egy fiatal anyát játszottam, akit kisbabájával együtt elfognak. A partnereim: Békés Rita, Benkő Gyula, Bárdy György, Gáti József, Pálos György. Huszonegy éves lehettem, s olyan vékony, hogy a ruhámba különböző töméseket kellett tenni.

- *Vígszínházi korszaka mennyi ideig tartott?*

- Egy évig. Csak pici szerepeket kaptam. Jól éreztem magam a jó hangulatú színházban, a fiatal gárdában. Hamar befogadtak. Amikor odakerültem még magánszínház volt, Somló István, Benkő Gyula és Tolnay Klári vezették, Marton Endre rendezett. Az államosításkor vidékre helyeztek. Akkor ugyanis még központilag osztották el a színészeket. A párttitkár, Szilágyi Bea, Páger Antal későbbi felesége kijelentette, nagyon tehetséges vagyok, de nevelésre szorulok, mivel egy polgári újságíró udvarolt nekem. Úgyhogy '49-ben, az államosítás után ezért helyeztek pedagógiai céllal Miskolcra. Ott azonban nem jártam, mert a direktortól, Szendrő Ferenctől egy levélváltás eredményeként átkerültem Szendrő Józsefhez, aki fiatalokat toborzott a pécsi színházba. Láta a vizsgaelőadásomat, s emlékezett rám. Lehet, hogy már akkor tetszettem neki.

- *A vidékre kerülést nem érezte száműzetésnek?*

- Az államosítás utáni első esztendőben minden forrásba jött, óriási társulatok alakultak ki. A Pécsi Nemzeti Színháznál nagyon jó csapat jött össze, többek között ott játszott Bessenyei Ferenc, Gombaszögi Frida, Gordon Zsuzsa, Kálmán György, Szendrei Ilona, Mátrai Mária. Boldogan mentem le, csodálatosan éreztem magam. Pécs maradandó élményt jelentett a számomra, le tudtam volna élni ott az életemet.

- *Milyen szerepeket kapott?*

- A kezdet nehéz volt: bedobtak a mély vízbe. Diáklánytól a legnehezebb karakterszerepig terjedt a repertoárom. Többek között az *Ármány és szerelem*ben Lujzát, a *Jegor Bulicsovban* Melanyiját alakítottam. Valósággal lubickoltam Szigligeti vidám, könnyed darabjában, a *Liliomfi*ban, Kamilla szerepében.

- *Akkortájt hogy élt? Milyen egzisztenciális helyzetben?*

- Fiatalon sok anyagi problémával küszködtem, de nem haltam bele. Amikor a szüleim elváltak, otthonunkat elvették, kitelepítettek minket. Elkerültem a Horváth Árpád Színészakadémiára, majd vígszínházi színésznőként egy évig apám második feleségének családjánál húztam meg magam. Pécs lélegzetvételnyi megoldást jelentett, bár ott is albérletben laktunk.

- *A Rákosi-rendszer valósága mennyire izgatta, mennyire szüremlett be a magánéletébe?*

- Nem foglalkoztatott, hogy mi van az országban, a színház érdekelt. Biztosan adódtak különböző kiélezett helyzetek, de nem ráztak meg. Szendrő amúgy sem engedte be a politikát a színház falai közé. Rá is fizetett, leváltották.

- *Milyen direktor volt?*

- Fantasztikus. Akármikor be lehetett menni hozzá bármilyen problémával. Mindent humorral, szellemmel intézett. Ő fedezte fel Latinovitsot, Hofit, Kálmán Gyurit. Színházcentrikus, szellemes, művelt, okos ember volt. Színésznek, rendezőnek, költőnek, műfordítónak egyaránt kitűnő. Csak egy baja volt: a férjem volt. Otthon nagyon befelé fordult, nem találtam vele a hangot. Nem tudtam kiismerni, ő sem engem. Nagy volt köztünk a korkülönbség: ő érett ember, én nagyon fiatal.

- *Mikor és hogyan jöttek fel a Nemzetibe?*

- Három év után leváltották Szendrőt, mert nem vett tudomást a helyi kiskirályokról. Pestre, a Néphadsereg (ma Víg) Színházához került főrendezőnek, engem az Ifjúsági Színházhoz vagy a Nemzetibe akartak helyezni. Földes Gábor kijelentette, nekem a Nemzetiben van a helyem.

- *Nem félt attól, hogy megfelel-e?*

- De, majdnem belehaltam. Ugyanakkor nagyon boldoggá tett, hogy bekerültem az ország első színházába. Maga az épület, a légkör is elbűvölt. A társulatban emberileg, művészileg fantasztikus színészek játszottak. Titánok. Básti Lajos, Bihari József, Balázs Samu, Gózon Gyula, Makai Margit, Maklári Zoltán, Mészáros Ági, Olthy Magda, Rátkai Márton, Somlay Artúr, Tompa Pufi, Tökés Anna, Uray Tivadar. Hamar befogadtak, mert rögtön kiugrottam.

- *Miben?*

- Urbán Ernő *Uborkafájában* a megszeppent szemüveges titkárnő, Galovits Piroska kis szerepében. Nagy sikert arattam Gellért rendezésében, Illyés *Fáklyalángjában*, Kossuth Lajosnéként és Karinthy Ferenc darabjában, az *Ezer évben* mint Szabó Júlia.

- *Ennek az egyszerű, tudatlan lánynak a megformálásához olvasott valamit?*

- Nem. Hoztam magammal azt a képességet, készséget, hogy a legkülönbözőbb figurákat, történelmi figurákat is meg tudom formálni. Ebből az ösztönösségből nagyon nagy dolgok születtek, de meg is nehezítették a dolgomat. Egyrészt rögtön ráéreztem mindenre, csak éppen amit produkáltam, azt nem tudtam megismételni. Nem tudtam ugyanúgy megszólalni. Másrészt annyira átéltem a szerepet, hogy szinte belehaltam. Hirtelen izomgörcsöm, szívgörcsöm lett. Hamar felismertem, így nem lehet játszani. Sokáig tartó, kemény munkával sikerült leszoknom erről a fajta átélésről. A feladat megoldása - hála a megszerzett technikának, tudásnak - ma már nem jelent ilyen igénybevételt, erőfeszítést.

- *Majorral milyen volt a viszonya?*

- A legtöbb konfliktusom vele volt. Állandóan nevelt, az ösztönösségtől a tudatosság felé akart terelni. Nagyon nehezen viseltem. Gyötrődtem. Emlékszem, mikor Brecht *Galileijében* a tudós élettársát játszottam, s Major brechti módon rendezett, nem értettem, hogyan kellene játszanom. Akart nekem segíteni, még a premier napján is behívott, s hosszasan magyarázott. A legnagyobb dicséret számomra, hogy élete végén kijelentette, most már értek Majorul. Idáig azonban nagyon hosszú út vezetett. Zseniális ember volt, mindent tudott a szakmáról. Én is tőle tanultam meg. Egyik maradandó élményem a vele való játék *Az imposztorban*. Sokdioptriás szemüvegével, frissen műtött szemekkel, szinte vakon játszott. Úgy vezették a színpadon, sokszor azt sem tudta, hol van. Az agya is kihagyott már, s mégis csodálatos volt.

- *Mely szerepeiben érezte magát a legjobban?*

- A García Lorcák számomra maradandóak. A pályámon legjobban talán a *Vérnász* és a *Bernarda Alba* hősnői kvadráltak az egyéniséggemmel. Kívülről látszólag zártak, kemények, belül azonban lágyak, s hihetetlenül sokrétűek, mélyek. Furcsa, forrongó világ az övék.

- *Legutoljára, néhány héttel ezelőtt a - jelentősen meghúzott, viszont versekkel, dalokkal feldúsított Bernarda Alba házában kapott új szerepet. Hogy érzi magát Maria Jozefaként?*

- ...

- *1955-ben már játszott a Bernarda Alba házában, akkor Martiriót alakította. Milyen emlékeket őriz arról a produkcióról?*

- Imádom García Lorcát s a remekműveit, a katartikus hatású előadásokat. Azt az előadást is imádtam. Máig visszajönnek róla emlékek, élmények, képek, hangok. A rendező a kitűnő Marton Endre volt. Bernarda Albát Tökés Anna, a zseniális tragika, Maria Jozefát az akkor vagy hetvenéves nagy sztár, Gombaszögi Frida, Angustiaszt Sívó Mária, Magdalenát Apor Noémi, Ameliát Kohut Magda, Adelát Mészáros Ági, Ponciát Pártos Erzs, Prudenciát Titkos Ilona alakította. Én Martiriót játszottam, kiugró sikerrel. Fantasztikus kritikák jelentek meg rólam, s elismerést kaptam Tökéstől is. Nem is tudom, milyen hosszú ideig játszottuk a darabot. A teljes szöveget. Az eredeti darabban egyébként Adela öngyilkos lesz, s nem Bernarda Alba és a lányai ölik meg.

- *A klasszikusokat szerette?*

- Imádtam.

- *A szövegtanulás nem okozott gondot?*

- Dehogynem. A klasszikust ugyanúgy kell köpni, akár az egyszerű, prózai szöveget. Ehhez szorgalom kell, akár százszor is el kell mondani egy-egy mondatot, amíg az ember meg nem találja a szöveg zenéjét, ívét, lüktetését. Ha ez megtörténik, akkor egyszer csak jön az élvezet. A rácsodálkozás a gyönyörű mondatokra.

- *Hogyan alakult a pályája a Nemzetiben?*

- Nagy szerepeket játszottam, jól éreztem magam. A rendezőim tehetségesnek tartottak, lehetőséget adtak nekem. Anyagilag is megbecsültek. Kezdetől remek fizetést kaptam, s lépten-nyomon prémiumokkal jutalmaztak. Több kollégámmal, Berek Katival, Csernus Mariann-nal, Ferrari Violettaival baráti volt a kapcsolatom. Nagyon szerettem Gobbit is. A Nemzetiben nőttem fel, onnan hoztam az igényességemet.

- *Miért jött el?*

- A Nemzeti társulata idővel - talán a gyakori igazgatóváltás miatt is - elfáradt. Székely és Zsámbéki - s a velük érkező színészek - vératömlesztést jelentettek. A két rendező új, más szellemet hozott magával: az ő előadásai nem szólistákra épültek, mindenkinek a maximumot kellett nyújtania, egyforma hittel, intenzitással játszania. Ettől lettek jelentősek az előadások, s ettől vált aztán naggyá a Katona társulata. Vonzott Székely és Zsámbéki személye, személete, s felébredt bennem a kíváncsiság. Még vágytam tanulni. Ez a vágy ma is él bennem. Vámos egyébként tíz körömmel ragaszkodott hozzám. Kért, hogy maradjak.

- *A Katonában melyik szerepét szerette különösebben?*

- Olyanokat, mint a García Lorca-darabbeli szerepeim, nem tudok említeni. De igyekeztem mindent jól megcsinálni, eljátszani.

- *Miben aratta a legnagyobb sikert?*

- Talán a *Mirandolinában* (Ortensia színésznő) - ami a Nemzetiből került át -, Spiró *Az imposztorában* (Skibinska) és Pirandello *Ma este improvizálunk* című darabjában.

- És bukás?

- *Volumnia a Coriolanusban*. Menekültem a szerep elől, féltem tőle. Korábban Jászai és más nagyon nagy tragikák játszották. Megrémültem, én hogyan tudom eljátszani. Premier előtt két nappal kórházba kerültem. Olyan állapotba hoztam magam, hogy a szívem idegi alapon rosszul működött. A premieren Koós Olga ugrott be helyettem, de rövid idő múlva visszavettem a szerepet. Ami történt, azért vállalnom kell a felelősséget. S vállalom is. Ez az én bűnöm. Az is fáj, hogy Székely Gáborral nem tudtunk közel kerülni egymáshoz. Egy munka kevés volt, több időt kellett volna együtt töltenünk, hogy el tudjunk igazodni egymáson. Azt hiszem, ő is nagyon nehezen jutott el a dolgok lényegéig, s találkozott egy másik öngyötrővel.

- *Mit játszott volna el szívesen?*

- Sok ilyen szerep volt.

- *Például a Csirkefej Vénasszonya?*

- Ez nagyon nehéz ügy. Először kiosztották rám a szerepet, aztán visszavették. Amikor Gobbi megbetegedett, be kellett volna ugranom helyette, de súlyosan beteg férjem mellett ezt nem tudtam vállalni. Nehezen szülöm a figurákat, nehezen tanulom meg a szöveget. Később súlyosbodott Gobbi állapota, s ismét rám osztották a Vénasszonyt. Gobbi megtudta ezt, s elérte, hogy a szerepet Törőcsiknek adják.

- *A Katonában az elmúlt évtizedben nagyon kevés szerepet kapott; volt néhány olyan év, amikor egyetlenegy sem. Hogyan viselte?*

- Egy időben nagyon fáj.

- *Nem reklamált?*

- A Katonában nem lehet reklamálni, kérdezni. Az ember furcsa választ kap. Már lemondtam arról, hogy reklamáljak.

- *Nem gondolt arra, hogy eljőjön a színházból?*

- Mai eszemmel tudom, mikor kellett volna azt mondani, hogy elmegyek. Amikor úgy gondoltam, nem kapom meg a megfelelő szerepet vagy lehetőséget, vagy szót emeltem, és a válasz kemény és

csattanó volt, akkor le kellett volna tenni a lantot. Nem kellett volna maradni, kitartani. Nevezzem ezt kishitűségnek vagy gyávaságnak?

- *Mi lehet a magyarázata, hogy nem kapott elég képességeihez méltó feladatot?*

- Székely és Zsámbéki valószínűleg elveszítették a bizalmukat velem szemben. Egy nagyon szenzitív, rossz idegrendszerű ember sok mindent képes önmagával elhítenni. Olyan dolgokat táplál a komputerebe, amilyeneket nem lenne szabad. De hát nem állhat mindig mögöttem valaki, hogy ne őrjítsem meg magam. Megbocsáthatatlan, de többször is visszaadtam szerepet. Gyakran történt velem valami. A legtragikusabb a Kleist-előadáson: ott kulminált az önmagammal való elégedetlenség, szorongás. Úgyhogy nem veszélytelen velem dolgozni. De nem akarom magamat annyira ostromozni, mert azért mégiscsak sok mindent csináltam, eljátszottam a pályámon, s eljutottam valahova. Az utóbbi időben különben már nagyon jól tudok dolgozni. Lehet, öreg koromra megnyugodtam.

- *Jelenleg hányszor játszik havonta?*

- Hétszer, nyolcszor. Lőrinczy Attila *Balta a fejbe* (Anyika), Kleist *Az eltört korsó* (Brigitta asszony), Parti Nagy Lajos *Mauzóleum* (Klumpet Ferencné), Shakespeare *Szeget szeggel* (Tekeriné) című darabjában játszom. A legtöbb szerepben jól érzem magam. Talán a *Mauzóleumot* szeretem legjobban. Véletlenül kerültem bele, az a színésznő, aki eredetileg megkapta a szerepet, még fiatalnak érezte magát rá.

- *Fellép máshol is?*

- Vendégszerepeltem a Játékszínben. A Karinthyban pedig most adtam vissza egy szerepet az *Arzén és levendulában*.

- *Miért?*

- Ötven éve vagyok a pályán, arra gondoltam, minek gyötörjem magam. Pihenésre van szükségem. De tévedtem, nekem az a pihenés, ha játszhatom. A pályám során egyébként többször is lemondtam különböző felkéréseket a kétségeim, félelmeim miatt.

- *A rendezők közül - Majoron kívül - kitől kapta, tanulta a legtöbbet?*

- Zsámbékitól, Székelytől, Aschertől. Nagyon szeretem Máté Gábort is, vele igazán jól tudok dolgozni.

- *Milyen volt a viszonya a rendezőivel?*

- Nem vitakoztam velük. Esetleg megkérdeztem - ha mertem -, mi lenne, ha másképpen csinálnék valamit. Nem álltam le, nem toporzékoltam, legfeljebb hirtelen annyira elfogott az indulat, hogy nem tudtam elmondani a véleményemet.

- *Szeret szöveget tanulni?*

- Inkább boncolni szeretem. Hiszek abban, hogy a szöveget ki kell munkálni, kalapálni. Egyébként annak idején a Nemzetiben Pártos Erzsébet tanított meg engem olyan egyszerű, prózai dolgokra, hogy az anyaggal nagyon sokat kell foglalkozni.

- *Szeret próbálni?*

- Nagyon. Csak azt szeretek. A próbán a legjobb önmagamot adom. Higgadt és nyitott vagyok. Az elsők között tudom a szöveget, s még el is tudom kápráztatni a rendezőt. Imádom a próbák fesztelen, laza közegét, légkörét. Abban a felhőtlen, gyermeki állapotban néha teljesen ellazulok, s átélem a boldogság ritka pillanatait. Azt, hogy eljött az Isten. Az előadásokon a legkritikább esetben születnek ilyen nagyon nagy pillanatok.

- *Előadás után hogy érzi magát?*

- Éjjel kettőig nem térek magamhoz. Jövök, megyek. Ha addig látna valaki, azt mondaná, ez a nő nem normális. Hazaérek, kimegyek a konyhába, szalonnát keresek, lila hagymát, paradicsomot vagy gyümölcsöt, és eszem. Leülök a tévé elé, s bármi van, nézem. Kettőkor lefekszem, s olvasni kezdek, könyveket, újságokat. Ez a zárótétel. Nem nyugszom meg, míg valamit még nem kapok, valami gondolatot egy másik embertől. Mostanában például Márai *Naplóját* és *Füveskönyvét* olvasgatom.

- *Mi a fontos egy-egy alakítása megítélésekor: a rendezője, a szakma véleménye, a közönség reagálása vagy a saját értékítélete?*

- Akármit is mondtak, írtak rólam, mindig csak a saját benyomásaim alapján döntöttem el, hogy milyen voltam egy szerepben. Örök elégedetlenség fűt. Kegyetlen, kíméletlen vagyok önmagamhoz. Egyszer, sok-sok évvel később megkérdeztem Majort, hogy milyennek tartott a Ljubov Jarovájában. Szerintem csapni való voltam, szerinte remek. Ezen azért elgondolkoztam. Úristen, hogy is van ez, én szörnyűnek tartom az alakításomat, Major meg remeknek? Hol az igazság? Akkor lehet, hogy például Volumniában sem voltam rossz?

- *Kinek a segítségére, tanácsára számíthatott?*

- A rendezők tehetségesnek tartottak, de nem akadt közöttük egy sem, aki átsegített volna a nehézségeken, hitt volna bennem száz százalékig. Persze, az ő életük is borotvaélen táncolt, ők több emberért álltak ki a porondra. Most velem törődjenek, az én lelkemmel? Engem pátyolgassanak? A családom sem ismert, nem figyelt rám. Anyám egyenesen lenézte a pályámat, nem volt kíváncsi rám. Második, mérnök férjem nem értett, nem tudta felmérni a dolgokat. Mindig azt mondta, mit tanulsz állandóan, gyere velem, inkább kiránduljunk. Nem tudtam elmondani senkinek, ki vagyok.

- *A pályát nem akarta sohasem elhagyni?*

- De igen. Ritkán kaptam olyan szerepet, amelyre igazán vágytam. Már fiatalon húsz évvel idősebbeket, borzasztó nehéz drámai szerepeket kellett eljátszanom. Például Melanyiját a *Jegor Bulicsov*-ban vagy - beugrásként - a *III. Richárd*-ban Margitot. Nem tudtam tiltakozni, észokokkal odaállni, s azt mondani, én ezt nem csinálom, mert fárasztó, s fizikailag, lelkileg tönkretesz. Nem lehet, hogy nekem ebbe huszonévesen bele kelljen halnom.

- *Beskatulyázták?*

- Valószínűleg az orgánumom predesztinált rá, az alkatom és valami olyan tartalom, amit én nem láthattam, érezhettem.

- *Milyen alkatnak, karakternek látta-látja magát?*

- Nem láttam magam kívülről, mindig mások láttak ilyenek-olyannak. Belül mindig azt éreztem, lírai alkat vagyok.

- *Verset sohasem akart mondani?*

- Nem, de szeretem a verseket. Fiatal színésznőként a Nemzetiben engem is forszíroztak, s Kálmán Gyurival, Berek Katival, Csernus Mariann-nal néhányszor fel is léptem. De hamar abbahagytam, mert egyszer egy Ady-versben bakiztam.

- *Szeretett filmezni?*

- A film mint műfaj tetszett nekem. Izgatott az itt és most varázsa. Ha felvétel közben létrejön az a bensőséges viszony, mint egy szeretkezés furcsa áramköre, minden megszűnik az ember körül, annyira ki tud tárulkozni. Ha ilyen áldott állapotba kerül, csodálatos, ritka pillanatok részese lehet. Sajnos ez ritkán esett meg velem. Többnyire rémséges szerepeket kaptam: termelési történetekben elnyűtt vagy lázadó munkásnőket, vagy Dracula-figurákat. Nem leltem bennük örömet, nem éreztem jól magam bennük. Olyan, sajnos, nem fordult elő, hogy rendező kitaláljon valamit az egyéniségemre, egy író rám írjon szerepet.

- *Miért vállalta el mégis ezeket a nemszeretett szerepeket?*

- Nagyon kevés kivétellel a rút anyagiak miatt. A kivételek közé tartozott többek között néhány tévéjáték: a Gyurkovics Tibor írta *Hal szálka nélkül* s a Gábor Pál, illetve Szőnyi G. Sándor rendezte *Muslincák*, illetve a *Néró, a véres költő*. Agrippina szerepét imádtam, isteni volt.

- *A kabarészerepek miért kellett?*

- Népszerűsége vágytam, arra, hogy nevensenek rajtam. A Nemzetiben nagyon nagy drámai szerepeket játszottam, de azokat hányan látták? Az ismertséget vitathatatlanul a televízió nyújtja.

- *Rádió?*

- Ott sem volt több szerencsém. Ott is beskatulyáztak. Főleg a rekedtes hangomra építettek.

- *Milyen műfajt szeretett volna még kipróbálni?*

- A sanzonéneklést. Fiatal koromban Szenkár Dezsőtől kezdve sokan kapacitáltak, hogy énekeljek. Mérnök férjem is erre biztatott.

- *Tanítani nem szeretett volna?*

- Most már tudnék. Ma már vállalnám. Egy időben képtelen voltam rá.

- *Milyennek tartja a mai magyar színházat?*

- Ma nem fontos a kultúra, a művészet. Ki beszél itt a színházról? De jó ideje mintha nem is születnének kimagasló produkciók. Én legalábbis nem láttam Ascher *Három nővére*hez fogható előadást. Attól sem vagyok elragadtatva, hogy ha beülök egy előadásra, az ötödik sorban sokszor nem értem, mit mondanak a színészek. A rendezőnek nem dolga ezzel törődni? Ezt Majornál nem lehetett, a régi Nemzetiben csak érthető orgánnummal lehetett játszani.

- *Mi érdeklí a színházon kívül?*

- Régebben - hosszú ideig - jógáztam. Szerettem úszni, sétálni. De erre mostanában már lusta vagyok. Viszont imádok olvasni, hatalmas könyvtáram van. Sokat nézem a televíziót. Különösen a futballmeccseket s a nemzetközi sportversenyeket szeretem. A legmegrázóbb számomra, ha lóversenyt látok. Ilyenkor gyakran sírok, mert tudom, ezeknek az állatoknak futniuk, ugraniuk kell, be kell érniük a célba. Róluk mindig a pályánkra és magamra asszociálok. Arra, hogy nekem is el kell jutnom valahova egy lelassult állapotból. Öt órakor még otthon nyüglődöm. Te jó isten, hogy fogok este játszani? Aztán fél hatkor elszánom magam, ideje indulni, mert különben elkések. Egyszer csak kirobbanok, rohanni kezdek be a színházba. Porzik utánam még a hó is, s bent mindenki tudja, megérkeztem. Hét óra ötkor színpadra lépek, s megszűnik számomra a külvilág.

- *Mi adott erőt, hitet belső konfliktusai, gyötrelmei elviseléséhez?*

- Az vitt át engem a tragédiákon, azért bírom az életet, mert sok bánatom és kudarcom ellenére is meg tudtam őrizni a lelkesedésemet, a maximalizmusomat s a naivitásomat. Az emberekben és ügyekben való hitemet.

- *Hívő?*

- Van Istenem. A templomban azonban zavarnak a szobrok, cirádák, freskók, fényes papi ruhák, tiarák. Közelebb kerülnék Istenhez, ha minden egyszerűbb lenne. Vágyom a puritánság, mélység, emberség után.

- *Mit jelentett önnek a színház, a színjátszás?*

- A színház kitöltötte az életemet, de nem hiánytalanul. Valami más is kellett volna. Csak színésznő voltam, s ezt kevésnek éreztem. Mindig szerettem volna más lenni, másfelé törni és mindennap másutt élni. Az életemet a színházra tettem fel, de valami mást is akartam. Ez a vágy most is él bennem. De akármennyi fájdalmat is okozott nekem a színház, nélküle szürke, üres lett volna az életem. Én még aznap is játszottam, amikor meghalt az apám, a bátyám s a két éves gyermekem. A színház gyógyszer is számomra a gondok, bajok, betegségek ellen. Minden nehézsége ellenére az igazi életformám.

Színház, 2000. július